

**BARA
EN
HEMMA
FRU**

NANCY ERIKSSON

*Ett debattinlägg
om kvinnan i familjen*

Nancy Eriksson

Bara en hemmafru

ETT DEBATTINLÄGG OM
KVINNAN I FAMILJEN

OMSLAG OCH TYPOGRAFI BO LINDBERG

© 1964 NANCY ERIKSSON

Femte – sjätte tusendet

PRINTED IN SWEDEN

MAURITZONS BOKTRYCKERI, STOCKHOLM 1964

Återskapad i digital form 11-03-26 av Bo C Pettersson, Ormbergssvängen
19, 724 62 Västerås, tel: 021-13 41 57, e-post: bo.pettersson@rb-teknik.se.

Innehåll

KVINNAN I FAMILJEN	9
<i>Bara en hemmafru</i>	9
<i>För att inte tala om alla dessa karlar</i>	15
<i>Den vanliga familjen</i>	21
<i>Hemmafruns ekonomi</i>	26
<i>Husmorskallet – husmorsyrket</i>	30
SAMHÄLLETS ÅTGÄRDER	41
<i>Mitt PM angående familjepolitiken</i>	41
<i>Familjebeskattningen</i>	44
<i>Skatt och moral, historiska notiser</i>	47
<i>Skatteauktion på hemmafrun</i>	51
<i>Barnförsäkring</i>	56
<i>Så ville jag ha det</i>	62

Förord

De senaste åren har givit oss en ny kvinnoaksdebatt om familjens vara eller inte vara och om likställdheten mellan man och kvinna. På 40-talet utgick alltid familjediskussionen från barnen och deras förhållanden, idag är det föräldrarnas fri- och rättigheter, som kommer i förgrunden. Genom den ekonomiska expansionen på 50-talet har även gifta kvinnor blivit inkomsttagare i stor utsträckning. Liksom andra inkomsttagare har de fått sina löneförmåner påspädda med försäkringsförmåner vid sjukdom, invaliditet, ålderdom och barnsbörd. Allt detta gör klyftan mellan kvinnor i förvärvsarbete och kvinnor i oavlönat hemarbete ännu djupare. När en gift kvinna för, ett barns skull, måste lämna sitt förvärvsarbete, medför detta en märkbar försämring i familjens ekonomiska standard. Flerbarnsfamiljerna håller på att försvinna, och hemmakinna är utsatta, inte bara för ett starkt ekonomiskt tryck, utan även för en psykologisk nedklassning. Samtidigt tvingas många mödrar till ett dubbelarbete – hemma och i yrket – vilket föga passar in i ett välfärdssamhälle.

Jag har känt ett starkt behov av att bjuda motstånd mot nedvärderingen av de hemarbetande husmödrarna. Likaväl som jag starkt reagerar mot att barnfamiljernas ekonomi blir sämre, relativt sett, ju mer konjunkturerna stiger. Det är också motbjudande att det i den moderna diskussionen finns en lust att dirigera familjen och motarbeta kvinnornas frihet att kunna välja mellan hemarbete och yrkesarbete.

I fem kåserande kapitel berör jag här hemmafruförhållanden under gångna tider och nu. I de följande avsnitten diskuteras olika vägar till ekonomisk utjämning mellan barnfamiljer och andra. Eftersom skatten av många betraktas som en viktig faktor för utjämningen, har dessa frågor berörts särskilt. Slutligen framför jag mitt mest angelägna ärende: stöd åt barnfamiljerna genom

barnförsäkring. Vägen dit går över en rad åtgärder, som jag samlat i en önskelista.

Mitt hopp är att boken skall utlösa en verklig debatt om kvinnorna och barnfamiljerna. Jag hoppas också att debatten skall utmynna i en samfäll vilja att ekonomiskt stödja barnfamiljerna. Kanske kommer mitt försvar för hemmafrun att reta en del. Det har jag rakt ingenting emot.

Stockholm hösten 1963

Nancy Eriksson

Kvinnan i familjen

Bara en hemmafru

När drottning Louise år 1963 bestämde sig för att slopa hovcouren, där fruar till män i viss ställning och deras döttrar presenterats och nigit, lät motiveringen i tidningarnas version: ”Jag vill träffa intressanta människor. Jag vill inbjuda yrkeskvinnor.”

Så struttade då yrkeskvinnorna upp på slottet och neg. De neg förstås i kraft av egna förtjänster. Det var bara drottningen själv, som var med på grund av makens ställning, men hon hyllades omedelbart i alla veckotidningar som landets främsta yrkeskvinna.

Så har vi då kungsord på att hemmafruar är höns. Storfamiljshusmödrar och småbarnsmammor, alla togs i ett svep – det var hemarbetet som sådant, som gjorde dem kollektivt ointressanta. Lika generellt blev yrkeskvinnor intressanta. För dem alla gäller yrkesarbetet som trumf. Sällan har diskrimineringen uttryckts så oförblommerat och på så högt plan. Klappjakten på hemmafruar har emellertid under senare år tagit sig rätt beska former, alltefter som hembiträderna försvunnit och flickorna blivit kontorister, sekreterare och annat.

Värdelös eller undervärderad?

Likvideringsprocessen drivs med alla medel: ironi, förlöjligande, rationaliseringsfraser och lönsamhetskalkylerande. Angreppet mot hemmafrun görs från två språngbrädor. Den ena är påståendet att hemarbetet på intet sätt kan ge arbete nog åt en fullt frisk, arbetsför kvinna. Kvinnans två roller heter ju problemet i dagens tappning. Den ynkliga hemmafrun, som är så urmodig att hon bara har en roll, betraktas närmast som samhällsparasit. Strängt taget anser de kritiska att hon inte bör få spela någon roll alls. ”Det är inte tillräckligt som heltidsarbete att sköta ett hem och ett barn över tre år”, har den unga intelligentian sagt. Men hur stor bör en familj vara för att motivera en hemmamamma?

Kritiken gäller dock inte främst att husmödrarna latar sig hela dagen. Det mest upprörande är att hemarbetet allt mer glider över i hobbyverksamhet, pyssel, blomsterodling, stickning, vävning och dylikt, som inte anstår en modern kvinna. Arbetet i sig själv skulle kanske kunna få passera opåttalt, men detta att det sker i det egna hemmet är graverande. Hade bara hemmafrun bakat den goda tårtan hos den förvärvsarbetande kvinnans familj eller pysslat om blommorna i en sjukhuskorridor, då hade hon inte varit den ”käpp i vårt välståndshjul”, som en insändare kallade henne. Om man följde dessa tankebanor vidare, borde man hamna i krav på arbetsplikt för alla människor och tvångs dirigerings av arbetskraften, dit den bäst räntade sig. Kanske skulle vid en sådan arbetsvärdering mammornas masande med hushållet och lek med treåringar inte alls komma att hänföras till det mest meningslösa kvinnoarbetet. Tror jag.

Det andra rakt motsatta påståendet om hemmafruns arbete är att det är undervärderat. Samma personer som beskyller husmödrarna för hobbyverksamhet kräver undersökningar av hemarbetet för att bevisa att det egentligen frambringar stora ekonomiska värden för hemmen. Plötsligt blir hemmafrun en produktiv varelse, som man vill prisnotera i en offentlig utredning. I riksdagsdebatterna om

förvärvsavdraget i beskattningen för förvärvsarbetande gifta kvinnor brukar mycken rökelse tändas för hemmakvinnorna. Det gäller då att bevisa att de avdrag yrkeskvinnorna får göra för omkostnader är alldeles för små, eftersom yrkeskvinnorna får avstå från det värdefulla hemarbete, som en hemmafru får dolda inkomster på. Med andra ord, hemmafruarna får ”dra” för de förvärvsarbetande.

När man talar om husmorsarbetet blir det ofta en upphaussning utan all sans. Ingen kallar idag husmorsarbetet för ett kall utan för ett yrke. Yrke är honnørsordet! Just de som vill åt hemmakvinnorna hamnar i en våldsamt panegyrik. Husmodersyrket är ett yrke som alla andra, heter det. Egentligen inte bara ett yrke utan minst tio. Husmodern skall vara strykerska, tvätterska, städerska, barnsköterska, sjuksköterska, kokerska, sällskapsdam, värdinna, ungdomsvårdare, kamrer, sömmerska och jag vet inte allt. Vilka värden skapar hon inte för vårt rikshushåll, värden som aldrig redovisas i bruttonationalprodukten. Vi måste ha fram siffrorna på vad hemmafrun egentligen skapar. Det borde beskattas. Pang! Det var just det, man ville fram. Det var en alldeles bestämd avsikt med kravet uppskattning av hemmafruarna.

Vem är värd vad?

Så långt komma i funderingarna uppstår alltid nya bekymmer för dem, som vill hålla efter hemmafrun. Efter vilka grunder skall hennes arbete beskattas? Skall det beskattas efter mannens skatteförmåga eller efter hustruns arbetsförmåga? Skall den rike mannens hustru beskattas högre än den fattiges, därför att han har större skattekraft? Skall han alltså ha högre skatt på sin frus arbete, även om hon är en lyxhustru, som inte tillför rikshushållet några värden? Eller skall den fattiges hustru klämmas åt hårdast, om hon är en

arbetsam och produktiv varelse? Kanske skall en så enkel mätare på produktiviteten som barnantalet vara utslagsgivande, så att den som skaffar många nya arbetskrafter till nationen får hög skatt och den som inget barn har får lägre? Eller kanske tvärtom, kanske skall en hustru, som föder många barn anses ha arbetat av sin skattebörd och få bli något slags skattefrälse. I så fall efter hur många födslar? Måhända skulle en schablonskatt liknande hundskatten, lika för stor och liten hund, bli det enklaste. Punktbeskattning utöver omsen på hushållspengarna är också en metod, som effektivt skulle hålla tillbaka lyxlivet för hemmamammorna.

Alla erkänner att det är svårt att finna någon gångbar metod, men många är fasta i den tron att blev det bara skatt på hemmafruarna, skulle det vara skönt. Varför inte kalla det skottpengar?

Det moraliska

Den verkliga dödsstöten åt hemmakvinnorna ger den kvicka Eva Moberg, när hon skriver: ”Det är bara hemmafrun, utom eventuellt kvarlevande hålldamer och hållherrar, som i kampen för att behålla en man också måste se kampen för sin standard och sin sociala ställning.”¹

Hemmakvinnan kom i jämbredd med prostituerade, i likställdhetens namn slank även en homosexuellt prostituerad in som kollega till hemmafrun. Eva Moberg angriper emellertid här inte bara hemmafrun utan även äktenskapet överhuvudtaget. Så länge äktenskapet är en ekonomisk enhet, drabbar domen i lika grad förvärvsarbetande hustru som hemmafrun. Är mannen socialt och ekonomiskt lönsam att vara gift med, får ju hustrun nytta av detta, vare sig hon har en egen inkomst eller ej. Lagen känner inga

1. Eva Moberg: Kvinnor och människor, 1962

hustrur av olika dignitet, sådana med och sådana utan egen inkomst. Båda anses bidra till hemmets försörjning och har delaktighet i hemmets ekonomi. Och inte heller rangrullan graderar hustrurna efter deras inkomster. Båda följer mannen. Är mannen general, är hans fru generalska, även om hon jobbar i Konsum. Det kan vara litet svårare för en kvinna i hög ställning att ge mannen del av sin glans, men hennes inkomster kommer honom till del i lika grad, som vore han en hemmafru. Den enda som inte kan erbjuda sin partner vare sig ställning eller inkomstförmåner är hemmafrun. Är det därför hon blir tvivelaktig?

Både det dubbla ortsavdraget till gift man och änkepensionen sammanhänger med att äktenskapet betraktas som en ekonomisk gemenskap. Mot ortsavdraget har en våldsam storm blåst upp, men änkepensionen har klarat sig bättre från kritiken. Beror det kanske på att yrkeskvinnor, som blir änkor, har rätt till tredubbla pensioner, först änkepension från folkpensioneringen, tills denna, vid 67 års ålder, övergår till vanlig folkpension, sen änkepension efter mannen från ATP och så egen tjänstepension? Underligt nog har ingen antydning gjorts om att detta likställer dem med hålldamer. Det är liksom mer moraliskt, när mannen har gått bort.

Kanske en viol åt mor

När debatten rör så reella ting som skatteutjämning och moderskapsförsäkring, sjukförsäkring och bostadsbidrag m m, brukar opinionen mot hemmafruar bli litet mer nyanserad.

Rätt allmänt drar man en skiljelinje mellan hemmafruar utan barn och fruar med barn, som behöver tillsyn. Men här kommer ett nytt krux. Hur länge behöver ett barn tillsyn? Hur många blöjbyten bör mamman vara med om själv? Är det ens lämpligt, att hon vårdar sitt barn hemma,

sedan det fyllt tre år? Frågetecknen är legio. När barnet går i skolan, kan man då ens tala om ett behov av mammans tillsyn? Och varför just mamman? Varför inte lika gärna pappan?

Entusiasmen för att mannen skall bli hemmafru är just nu stor. Han borde få gå hemma och vända sin gamla rock några gånger, diska, bära tunga kassar och höra på ungarnas tjat. Tänk att få komma hem och ha middagen färdig och blusarna nystrukna. Detta är reflexioner från dubbelarbetande kvinnor. Ingen förutsätter, att mannen blir en lyxman utan något att göra, om han axlar hemmakvinnans roll. Man undrar, varför hemmakvinnan då så ofta karaktäriseras som en onyttig lyxvarelse?

Tanken att hemmamamman, som ägnar sig åt barnavård, skulle få någon ekonomisk ersättning för sitt arbete har framförts. I en uppmärksam TV-debatt lade sig, vid denna tanke på ersättning, debattörernas anleten i djupa arbetsgivarveck. Man ansåg bestämt, att om en sådan ekonomisk ersättning skulle lämnas till kvinnan för vård av barn i hemmet, så borde en särskild kontroll finnas på att hon verkligen var kompetent att sköta barnet. Redan lyfter en yrkeskvinna under ett halvt år efter barnets födelse lön från moderskapsförsäkringen. Men det är väl ingen, som haft en tanke på att hon, för den skull, skall utsättas för särskild kontroll av sin förmåga att vårda det egna barnet? Varför misstro hemmamammans förmåga? Tvivlade man verkligen på hemmamammornas förmåga att vårda sina barn, borde man ju sätta in kontrollen omedelbart, och med större anledning då de nu bara får 5 kronor om dagen ett halvår efter BB-vistelsen till barnets vård.

Det är naturligtvis inte misstron mot hemmakvinnorna, som kommer yrkeskvinnor att ropa på kontroll. Det är själva tanken på ersättning åt en mamma, som vårdar sitt barn i hemmet, som är främmande och ny. Bidrag till kollektiv vård har vi accepterat. Vidare har skattelättnader till förvärvsarbetande kvinnor för omkostnader för barnavården godkänts.

Ännu finns det inga belägg för att det skulle vara sämre att modern vårdar barnen i hemmet när de är små. Då finns det inget skäl att missgynna denna form av kvinnoarbete genom att göra det oavlönat. Valfriheten kräver att även denna form av kvinnoin-satser ges ett stöd.

Ingalunda alla förvärvsarbetande fruar har instämt i de utfall, som gjorts mot de hemarbetande husmödrarna. Tyvärr har emellertid angreppen kommit från så skrivkunnigt och inflytelserikt håll att de inte kan viftas bort som individuella lynneskast. I en artikel om familjebeskattningen har en skatteexpert klassificerat hemarbetet som mindre kvalificerat. Självklart förutsattes samtidigt allt yrkesarbete vara mer kvalificerat.

Sådan nedlåtenhet mot hemarbetet måste verka negativt för lusten att skaffa barn och lusten att stanna hemma för barnets skull, något som dock i de allra flesta fall blir nödvändigt och även är mest rationellt. I en tid då hela samhället vädjar till hemmen att ta hand om egna och andras barn och ungdomar och då födelsetalen (födda per 1000 av medelfolkmängden) är lägre än någonsin (år 1960 13,66), är mindervärdighetsstämpeln på hemarbetet beklaglig.

Vill man bildligt talat röka ut den speciellt onyttiga hemmafrun genom alla dessa attacker, har man ingen ut sikt att lyckas. Det blir som att försöka hindra floderna att rinna nedåt.

För att inte tala om alla dessa karlar

Självklart har mannens syn på hustrun förändrats, men mycket av förmyndarmentalitet dröjer kvar. De yngre männen har i vanliga fall en mer kamratlig inställning till kvinnorna, men i uttryckssätt

och uppförande visar ofta både äldre och yngre överlägsenhet mot sina fruar.

I den fingerade liberale folkskolläraren och riksdags mannen Johannes Bengtzéns ”Tankar om äktenskapet”² från 1914 står det: ”En lärare i en stad behöver icke gifta sig såsom läraren på landet med nödvändighet måste, ty han kan få intaga sina måltider på många goda ställen, medan den lantliga läraren är hänvisad till att själva laga sin mat, om han icke skall svälta ihjäl. Han är därför tvungen att gifta sig, så fort han tillträder sitt ämbete, och detta är för honom en avigsida.” Bengtzén själv säger sig ha funnit en hustru, som ”alltid ser upp till mig och böjer sig utan invändning för mina önskningar och befallningar, beroende därpå, att hon inser, att jag till förstånd och kunskaper är henne överlägsen”. Eftersom han emellertid förstår, att det inte är allom givet att finna en så beskaffad maka, vill han ”råda sina ämbetsbröder vilka skola ingå i det heliga äkta ståndet att se till att de till sin följeslagerska genom livet erhålla en kvinna, som äger förmögenhet”.

Låt vara att denna skildring är parodisk, den återger synen på hustrun under tjugo- och i vissa fall fram genom trettioalet. Mannen satt i högsätet. Hans tofflor stod framställda till honom både bokstavligt och bildligt. Han fick inte sägas emot – skedde det, betydde det gräl. I äldre familjer satt aldrig hustrun till bords utan var på språng hela tiden för att betjäna. Det var ett könsmärke på varje syssla i hemmet så att säga. Att mannen skulle befatta sig med barnen annat än för hårdare bestraffningar var ovanligt. Det var först sedan barnavård och barnafödande kom att kallas befolkningsfråga på 40-talet, som man avancerade så långt att han kunde skjuta en barnvagn. Att tvätta var inte karlgöra förrän i de yttersta av tider, sedan tvättmaskinerna blivit allt mer fulländade.

2 Karl Hjalmar Lundgren: Från den politiska rännarbanan. Brev till hemmet av riksdagsmannen Johannes Bengtzén, 1914.

Ännu på 30-talet, när mannen kanske gick hemma och var arbetslös, kunde han möjligen bära ned bränsle för att elda pannmuren med i tvättstugan eller dra streck på gården för den rena tvätten, men inte stod han vid tvättbaljan. Gick han och bar i ena ändan av klädkorgen till mangelboden, såg han oerhört besvärad ut. Att piska mattor var kvinnogöra, disken var helt feminin, självklart kunde inte en man med självaktning sy i knappar eller laga strumpor – det är för övrigt fortfarande genant, i den mån det förekommer.

1932 hade tidningen Morgonbris en enkät bland tidningens läsare med rubriken: ”Skall männen hjälpa hustrun i hushållsarbetet?” Svaren kom helt visst från ett avant garde bland de socialdemokratiska kvinnornas män. Deras djärva insatser bestod trots allt mest i att gå ärende, bära in vatten och ved, koka kaffe och potatis, hämta mjölk och ibland att piska mattor.

I en enkät 1957, som gjordes av Konsumentinstitutet,³ visade sig sysslorna fortfarande skarpt uppdelade, även när båda makarna hade förvärvsarbete. Hemmet var hustruns område, skoborstning var den insats som mest accepterades av männen. 58 % borstade sina skor. Matlagning var praktiskt taget helt hustruns göra, men disk och tvätt kunde, sedan tekniken gjort sina triumfer även på hushållsområdet, klaras av män.

Jag minns en studiecirkel på 40-talet för husmödrar, en s. k. dagcirkel. En dag slutade den litet senare, och alla fylldes av skräck över att kanske inte hinna hem och få maten färdig innan mannen kom hem. En äldre sömmerska gjorde då ett outplånligt intryck genom att säga: ”John sätter själv på potatisen, om inte jag är hemma. Det blir så, när båda har jobbat.” Men det var visst inte regel i de förvärvsarbetande hustrurnas hem. En förvärvsarbetande hustru berättade en gång om hur snäll man hon hade.

3. Barbro Westholm: Kvinnovardag. Sifo-undersökning, 1955

Han skällde aldrig över att maten inte var färdig, om han kom hem före henne. Han bara lade sig på soffan och väntade. Att han skulle sätta på potatisen eller göra något annat till middagen, fanns inte en tanke på. ”Det är inte så lätt för en karl”, var hus-truns kommentar.

Från söndagskonferenser med kvinnor minns jag timslånga resone-mang om hur man ställt i ordning söndagsmiddagen. Allt var klart, det var bara att värma för dem där hemma. De djärvaste hade avtalat med något barn om att sätta en tändsticka till gasen under de redan skalade potatisarna. Som avbön hade man gjort särskilt goda efterrätter för att inte tala om alla dessa goda kakor, som bakats för söndagen för att sämjan skulle hålla. Att någon man skulle klara maten själv var otänkbart, åtminstone skulle ingen hustru vilja nämna det. Tanken på att gå ut och äta var helt främmande.

En äkta man om än aldrig så ynkelig på sin arbetsplats och bland andra växer som en mikrob i en buljong, när han kommer innanför den egna dörren. Han får då generals rang.

Understället skall vara framlagt rent och lagat. Skjortan hållas fram. Fattas en knapp, åker den nystruken och ren i golvet. Hit med en annan! Finns det ben i fisken – och det finns det i fisk – slänger han kniv och gaffel och för undan tallriken, om han är på det humöret. Fram med något ätbart! Är pilsnern inte tillräckligt kall, rusar han ner på kaféet, om det finns något. Detta anser han sig vara i sin fulla rätt att göra. Gör han det inte, betraktar han sig själv som snäll och fördragsam i överkant.

Arbetet mal och ältar han ständigt. Hustrun begriper naturligtvis ingenting av detta. Hon får emellertid klart för sig, att det är mannen, hennes man, som får klara upp det mesta där. Lydnad, beundran, uppspassning och kärlek enligt Bengtzéns mönster är fortfarande mannens hustruideal. Detta kräver han särskilt hårt, om han är ensam löntagare i familjen.

Jag har sett pampiga husmödrar ängsliga och nästan inställsamma på fredagen, när mannen kanske efter en krogsväng kommit hem med avlöningen. Kunde man ta honom på rätta sättet, kanske det blev en extra slant. Jag har också sett folk i goda ekonomiska förhållanden ute för att handla kläder till hustru och barn. Hon har så gärna velat köpa, men han tycker att det är för dyrt. Vädjanden till mannen med expediters hjälp kan kanske komma honom att smickrad av uppmärksamheten öppna plånboken litet mer. Men han kan också bli misstänksammare och känna sig utsatt för attentat.

De där roliga historierna om dyra hatträkningar, som mannen tvingas betala för sin fru, tror jag inte har någon motsvarighet i verkligheten. Att historierna frodas avslöjar hur männen ofta fylls av olust över varje utgift för hustruns garderob. Samma män som snålar mot hustrun, kan vitt och brett beskriva, hur väl andra kvinnor klär sig. De är så enkla och har inte alls så mycket bjäfs på sig, som hustrun har. Hustrun är bittert medveten om att just det enkla är det dyra och att hennes eget bjäfs är påsatt för att skyla, att klänningen är urmodig och använd. Hemmakvinnorna får ofta förnumstiga råd i tidskrifterna att vårda sin klädsel för att inte löpa risken att förlora makens intresse. Tyvärr är hemarbetet ett klädkrävande arbete, som ofta får skötas i utrangerade kläder. Liksom arbetare förr i världen gick i den gamla söndagskostymen på arbetet, har hustrurna tidigare saknat snygga hemarbetskläder. Det börjar att ändras.

Typiskt för uppfattningen om hemmakvinnornas mindre anspråk på klädstandard är det förslag till klädbudget, som 1962 kom fram i skattebetalarnas tidning Sunt Förnuft. Förslag levererades för chefskvinnan, yrkeskvinnan, hemmafrun och den unga flickan. Självklart blev hemmafruns kläder hälften så dyra som den kvinnliga chefs, yrkeskvinnans halvannan gång så dyra som kläder till hemmafrun, och den unga flickan hade också helt naturligt dyrare kläder än hustrun där hemma. Hon tjänar ju ingenting

själv, och det är tydligen sunt förnuft, att hon då får nöja sig med mindre än andra. När en hemmafru övergår till yrkesarbete, genomgår hon oftast en hel metamorfos i fråga om skönhetsmedel, frisyr och kläder. Hon måste helt enkelt.

Den vassaste kniven mot hemmafrun tillhandahåller dock de strålande kvinnor, som blir omvittnade i TV, radio, tidningar och tidskrifter. De som visar, hur man storartat klarar yrkesarbete och hem samtidigt och dessutom är stilig och ljuvt kvinnlig. Värst är förklaringen på fenomenet: ”Det går, bara man organiserar sitt arbete.” Stackars hemmafrun, hon blir förkrossad. Hennes man säger: ”Och du som bara har huset att sköta!”

Nog präglas livet i hemmet av vem som tjänar pengarna. De dolda inkomster, som påstås flyta in till hemmen genom hemmafruns arbete, glänser aldrig i några portmonnäer. ”Det anses aldrig lika ansvarsfullt att förvalta pengar, som att skaffa dem”, skrev Eva Wigforss en gång i en bok om kvinnors arbete (Kvinnan, familjen och samhället, 1938). När mödrahjälpen kom till 1937, var husmödrarnas förhållanden så knappa att man inte kunde tänka sig att hjälpen skulle utgå kontant, då resultatet kunde bli att husmodern lät pengarna gå till hemmet och familjen i stället för till sig själv. Om man verkligen ville tillgodose mödrarnas och barnens behov, måste hjälpen lämnas in natura. Det är samma erfarenhet som ligger bakom arrangemanget att barnbidraget lämnas direkt till mamman. När barnbidraget kom till hade man ingen garanti för att dessa pengar verkligen skulle komma mödrarna tillhanda för att användas för barnens behov, om de inte utbetalades direkt till mödrarna.

När lönerna på grund av ökade levnadsomkostnader eller reallönehöjningar förbättras, fungerar inte automatiskt indexhöjningar för hushållspengarna. Skiftande bilder ur familjelivet talar ett ofta tragikomiskt språk om husmödrarnas beroendeställning.

”Är du utan nu igen? Hur mycket skall du egentligen ha för att bli nöjd? Du får lära dig att hushålla!” Sådana uttryck är kanske svar på en begäran om pengar till kläder åt barnen, en bön om nya köksgardiner eller helt enkelt om pengar till en permanentning för hustrun. Det behöver inte vara en särskilt elak man, som kommer med de fräna svaren. Det är en man, som står för utgifterna i familjen och därför kräver sin tribut av undergivenhet. Han anser sig vara i sin fulla rätt att spela översittare mot hustrun och barnen.

Mannen kan också vara snäll och vilja visa sin solidaritet med sin hemmafru. Jag minns från en tillställning med framstående kvinnor i offentliga sammanhang och även framstående män, några med sina hemmafruar med sig. En av de framstående männen såg sin hemmafru se litet bortkommen ut i de intressanta frågorna. Han klappade henne i stjärten och sade: ”Det där begriper du inte, men du steker bra fläskkotletter.”

Och ändå kan hemmet vara uthärdligt, rent av förtjusande för hemmafruar för att inte tala om för alla dessa karlar.

Den vanliga familjen

Den medelålders hemmafruns problem kan te sig ganska lika över hela landet i alla samhällsgrupper. Det är inte ovanligt att familjen och förändringarna kan te sig så här.

Mannen i familjen är något kärv och mycket upptagen av sitt arbete och eventuella hobbyn. Han är benägen att bestämma det mesta i familjen, bortkommen i köket och litet vilsen när det gäller att hålla den egna personen snygg och vårdad, litet fumlig när det är fråga om att uttrycka känslor, men innerst inne klappar ett gott hjärta. Han hyser ömhet för maken och är hennes största barn.

Barnen – helst ett par för att familjekortet skall se idylliskt ut – älskar mamma men tycker, när de blir litet större, att hon är tjugig och alldeles för ängslig för allting. De förstår att hon äger en omätlig kärlek till dem, och hon är den de åkallar i alla livets trängda lägen. Hon står dem närmare än pappa, som hålls litet utanför trivialiteterna. Alla tycker, att mamma är litet gammaldags, men de vill ha henne sådan. Hon vill dem alltför väl, finns alltid till för de sina, är villig att offra nattsömn och sin dag för dem. Tänker i sista hand på sig själv. Det har blivit hennes natur, även om hon från början har haft en annan läggning.

Allt kan hon fixa. Är någon sjuk, har hon sina huskurer. Mamma är gullig, larvig och stenålders. Hon bakar samma bullar, som alla andra, men ändå är de typiskt mammas. Hon grälar och förmanar och vill att barnen skall vara små hela livet. Hon gråter av rörelse på examensavslutningen och vill, att alla skall sjunga julsånger på julafton. Och så vill hon, att pappa skall bli respekterad.

Den unga mamman till små barn är mindre patentpräktig, mer otålig men också spontanare i glädje och felsteg. När man ser ett litet barn med en ung mor, förefaller diskussionen om vilket som är lämpligast för mor och barn, att slitas ifrån varandra och hetsas av miljöbyten dagligen eller att få vara tillsammans och ha tid för varandra, helt onödig. Kravet på att mor och barn under de första levnadsåren skall få ekonomiska möjligheter att – om modern vill stanna hemma – slippa skiljas på grund av mammans förvärvsarbete måste ställas på samhället. Att få hålla mamma i kjolen är också uttryck för standard! Därmed är inte sagt att förhållandet mor och barn behöver bli stört av moderns förvärvsarbete. Men när barnen är små, ställer förvärvsarbete stora krav på modern. Hon skall sköta sitt yrkesarbete och samtidigt hålla tillbaka sina tankar på barnen, för att när arbetsdagen är slut på arbetsplatsen börja en ny i hemmet och låta alla undanträngda omsorger få utlopp. Men mammor är sega och övervinner

det mesta, och barn är sega och står ut med det mesta. Mammor borde dock kunna få chansen att ta det lugnare.

Ofta sägs det att skolbarn, och särskilt äldre skolbarn upp i puberteten, mår bättre av att mamma inte är hemma ständigt och kontrollerar dem. Man blir mer kamrat med sina barn, om man själv är ute i förvärvslivet, påstås det. Jag undrar, om detta inte bara är som den förvärvsarbetande mamman själv tror. Hon vill tro, att hon är mer modern och ungdomlig än hemmafrun och att hon därför lättare accepteras av sina moderna ungdomar. Det före faller emellertid egendomligt att de bekväma ungdomarna inte skulle tycka om att ha en mamma hemma i huset, som månar om dem. Däremot tror jag att det är en lättnad för mamman att slippa ständig övervakning av ungdomarna och komma ifrån oron för dem. Om mamma har ett förvärvsarbete eller något intresse att ägna sig åt, ställer hon inte samma anspråk på kontakt med ungdomarna. Då nöjer hon sig med mindre. Kamratligheten är säkerligen vare sig större eller mindre från ungdomarnas sida.

När mannen är mycket beroende av hustruns omsorger blir han angelägen att ha henne hemma. Ju bättre han klarar sig själv, ju mindre angeläget blir det för honom att ha en hemmafru. När den sexuella dragningen mattas, kan hennes många omsorger som hemmafru rent av bli en börda för honom. Det kan bli lättare att dra jämt, om hon uppslukas av andra intressen jämsides med nödigt hem arbete. När barnen växt upp, står kanske annars mamma där med all den kunskap i hemsysslor, som hjälpte till att sprida hemkänsla bland familjemedlemmarna. Men plötsligt känner ingen längre som förr. Bullarna blir torra, utan att någon glupar dem i sig. På hyllorna står sylt från förra och förrförra året och väntar på att bli uppäten. Mamma har svårare att växa ur barnkammaren än barnen.

Kanske mamma fattas av hopplöshet, blir olycklig och känner sig sjuk. Hon börjar tala om sjukdomar, men ingen vill höra om andras krämpor. Barnen undviker att blanda in mamma i sina be-

kymmer. Hon skall inte oroas i onödan, heter det, för hon tar ju i så hårt. I sin hunger efter att bli anförtrord som förr, känner sig också mamma förpliktad att lägga på några extra kol av delta-gande. Man väntar sig det av henne. Skulle hon reagera svagare, skulle det tydas som tecken på ligkiltighet, det känner hon. Även om barnen tycker, att hon kan vara besvärlig med sina känslor, vill de ändå ha en koll på att hon är som förr.

Redan före 50-årsdagen kan alltså mamma ha förlorat sin suveränitet i familjen som den kloka och allälskade. Tiden rinner snabbt. Hon är gammaldags och ofta fattigare än andra på yttre ting, som förgyller livet, överhuvud taget handikappad utåt. Förbindelserna utåt har alltid mannen skött – hon har styrt det inre livet. Med avund ser hon på man och barn, som har kontakter utanför den egna familjekretsen och närmaste umgängesvärlden.

Mannen har sällan förståelse för den förändrade situationen. För honom är det skönt, att det har blivit lugnare i huset, när barnen inte längre dominerar; han har ofta känt sig litet utanför, när mamma gått upp i tonårgången. Han har haft behov av att koppla av litet mer än förr i hemmet. Han blir lätt irriterad över sin arbetshungliga och livssugna hustru där hemma med för litet pengar och för litet spänning i livet – och inte blir den större genom den trötte mannen.

Hustrun börjar få tid att observera allt vad hon tidigare försakat, samtidigt som hon är skrämmd av sin nya osäkerhet. Familjen förstår henne inte mer, och ännu värre är det om familjen förstår henne. Då har hon ju förlorat ansiktet. Hon blir kanske utsatt för deras välvilja, får besök för att man vill göra mamma glad, bjuds på en åktur och andra små ”måste-för-mammas-skull”.

Liksom män som gått i hårt arbete gärna blir rundlagda, när de sätter sig på ett stillsamt arbete, finns risken för mamma. Hon behöver sporta; husmodersgymnastik är kanske litet löjligt, men det är ändå hedersamt att kämpa med sin ålder, anser omgivningen.

Somliga skaffar sig nuförtiden en ny uppgift i att sköta bilen. Somliga börjar studera, klara examina och ta nytt jobb. Andra bara bildar sig. Vad de unga familjeflickorna förr i världen sysslade med – skissblocket, pianospel, språkövningar etc. – är nu ofta en reträttsysselsättning för äldre hemmafruar. Broderi och sömnad dominerar inte längre. Kafferep och syjuntor tar mindre tid än förr.

Den hemarbetande hustrun, som tidigare arbetat non stop, är kanske ändå otillfredsställd med sin nya barnlösa situation. Mannen kan tycka, att hon skall vara nöjd, hon som slipper att jobba och har det skönt och lugnt i hemmet. Hon skall inte tro att han har ett himmelrike, han har ett helvete i all hets på arbetsplatsen. Hon tror honom, men hon vill också ha ett helvete.

Det bästa är att en hustru som sjuder av mer arbetslust än hon har bruk för i hemmet försöker gå ut i arbetslivet. Många hemmafruar är inte, när det kommer till kritan, inställda på att underkasta sig yrkeslivets mindre bekväma krav. De vill gärna vara hemma kring helgerna, komma tidigt till sommarstugan, ha arbetsplatsen nära bostaden, ha bekväma tider etc. De kan inte förbereda julen som förr, de måste köpa en del färdiglagat och färdigsytt. De måste driva upp farten på hemarbetet om de yrkesarbetar.

Men pengar blir det. Hemmafrun köper kanske en snygg korsett, dyrare än förr, blir oftare snygg i håret, köper själv presenter och ger bort. Kanske familjen tycker att en del av mammas personlighet går förlorad, när hon hamras in i förvärvslivet. Hon blir kanske jäktad, och jäktad är man själv. Men man får ingenting för ingenting.

Men det finns många snår att fastna i för en hemmafru. Man och barn och konventioner håller emot hennes inträde i arbetslivet. Hon får ofta kämpa sig fri från familjen ungefär som ungdom i puberteten. Man skall inte vänta att alla orkar. Har man snört fötterna på hemmafrun genom isolering, förtryck och snåla vill-

kor, skall man inte begära att hon kan springa ifatt dem, som löper på breda fotsulor på inkörda banor.

Hur gärna hon än vill ha en inkomst på sina nya fri stunder i hemmet, har hon svårt att finna något, som lönar sig att göra, utan att hon behöver rucka på den anpassning och skötsel, som familjen vant sig vid att alltid få. Det finns inte heller mycket arbete att välja på, om det ens finns något alls på många orter. Ofta blir det i andras hushåll hon kan få fortsätta att arbeta. Att gå hem till gamla, ta rätt på smuts efter barnfamiljer och sjuka är det arbete hon lättast får som äldre husmor. Men det var knappast det hon hade tänkt sig, när hon bröt sig ur sitt eget välskötta hem.

Det finns många som finner en väg in i yrkesarbete efter ett långt arbete i det egna hushållet. Men det finns också de, som även då familjen minskar, finner ro i hemmet och skapar oaser för barn och barnbarn och vänner och ideella intressen. De har förmåga att göra livet meningsfullt och hemmet rikt, och de kräver ingen motprestation eller service från samhällets sida, för att de skall fortsätta att på den inre fronten ge styrka åt samhället.

Hemmafruns ekonomi

Även om hustrun har rätt till samma standard som mannen i äktenskapet, är hon, särskilt i äldre äktenskap, i realiteten mycket sämre ställd om hon inte själv har inkomster – och många gånger även då.

Mannen tjänar pengarna, i vissa fall får hustrun förvalta nästan allt, oftast bara en begränsad del, ibland blir hustrun behandlad nästan som omyndig. Hon får som skickebud handla mat för någon annans pengar. Hon jagar sig ofta till mycket onödigt arbete bara för att få känna självrespekt och för att eventuellt kunna vinna andras respekt.

När arbetstiden inte är värderad, kan en liten kontant inbesparing vara nog för att hemmafrun skall lägga ner oerhört mycken möda. Hemmafrun får vänta längst på moderniteterna i köket. Hon kan aldrig bevisa att det verkligen lönar sig ekonomiskt att hon sparar sina krafter eller får tid över. Den som däremot har inkomster av sitt arbete kan väga arbetet i hemmet mot förtjänsten i yrket på samma tid och finner kanske då, att det är affär att köpa en tvättmaskin, en bonmaskin eller ett nytt strykjärn, att skaffa hjälp till fönsterputsning eller rent av försöka få tag i en modernare lägenhet. För hemmafrun finns det liksom ingen gräns. Så länge hon kan göra någonting med minsta kontantutgift, gör hon det, även om hennes rygg, knän och fritid kommer i kläm.

Ofta begränsas hennes möjligheter att köpa ekonomiskt av att hon får sig tilldelat hushållspengar och klädpengar i små portioner. Hon får se allvarliga behov stå tillbaka för annat som mer slentrianmässigt köps, kanske i välmening till familjen, av mannen. Det skall en ängels tålamod till att tåla, när barn och hem inte får vad som behövs, om samtidigt köp utan beräkning och tanke görs av den, som har pengarna.

Under äktenskapet får många för sina personliga utgifter i stor utsträckning lita till gåvor, tillfälliga slantar vid högtider och möjligen någon i smyg undanhållen del av matpengarna. Även om det finns möjlighet att få ett beslut på hur mycket som skall lämnas av avlöningen till hushållsutgifterna och till hustruns personliga utgifter, så sker det inte. Är mannen snäll, hustrun stark och sparsam, lönen god och om det finns ett litet stänk av artisteri i familjen, så finns det kanske en garanti för att hemmafrun får dela mannens standard. I andra fall får hemmafruarna, nästan i vilken inkomstklass som helst, hänföras till låglönegrupperna.

När mannen är direkt asocial, super eller på annat sätt förstör pengar och inte lämnar medel till familjen, har hustrun, om arbetsmöjligheter saknas, det mycket svårt.

Införsel i lön begär hon inte på sin samlevande man. Dör mannen, får hon änkepension från både ATP och folkpensioneringen och barnpension till sina barn under 16 år. Skiljer hon sig, får hon sällan eget underhåll, och om mannen är slarvig inte ens något till barnen. Som frånskild får hon inte heller änkepension.

Hustrun är utlämnad till mannens ekonomiska lättsinne, om han visar sådant. Om han vill sälja villan, måste han först ha hustruns godkännande av försäljningen, om han vill gå i borgen och sen blir betalningsskyldig, behöver inte hustruns medgivande utverkas. Han kan handla med familjebilen och säga upp sina försäkringar precis som han vill.

I vanliga fall har man och hustru var sin hälft av boet och ärver varandra tillsammans med barnen. Men makarna kan ha äktenskapsförord, enligt vilken någon gemensam egendom inte finns. Var och en äger vad han hade före äktenskapet och vad som förvärvats under äktenskapet var för sig. Detta kan vara till nytta i många fall. Men om mannen har alla inkomsterna under äktenskapet och gör alla inköp och därigenom får äganderätten till allt vad familjen äger, kan hustrun vid mannens eventuella död stå helt utblottad och inte ha rätt till en egen säng ur boet. Det bo hon vårdat i hela sitt vuxna liv går till barnen, och det kommer an på deras vilja, om hon får någonting. Sådana avtal borde inte äga giltighet, så länge äktenskapet är en ekonomisk gemenskap för övrigt.

Hemmafruns ställning kom under diskussion i samband med utformningen av socialförsäkringarna. Hemmafrun har bara grundförsäkringarna, eftersom tilläggsförsäkringarna är knutna till en arbetsinkomst och följaktligen inte till inkomstlöst arbete som hemmafruns. Det vore rimligt, att när småbarnsvård hindrar hustrun att skaffa sig egen pensionsgrundande inkomst, småbarnsvården och den första moderskapstiden räknades likvärdigt med

förvärvsarbete och gav ATP-poäng. Likaså vore det befogat, att sjukförsäkringen för en mor med små barn bleve större, utan att därför barnfamiljen tvangs till högre avgifter.

En annan sak är moderskapsförsäkringen. Varje mamma är lika förhindrad att under ett halvår då barnet är fött skaffa sig förvärvsinkomster, oberoende av om hon förvärvsarbetat före havandeskapet eller ej. Det är då oegentligt, att hon får utkvittera tilläggsjukpenning, endast om hon haft förvärvsinkomster minst 270 dagar före barnets födelse. Hennes insats som mor är densamma och möjligheterna att kunna försörja sig genom arbete är ungefär de-samma. Det skulle därför vara skäl i att ge alla mödrar den högre moderskapsförsäkringen.

Beträffande invalidpensionen från ATP kräver denna också, att man haft förvärvsinkomster vissa år, innan invaliditeten inträffar. Men om en kvinna blir invalid under graviditeten eller under de första moderskapsåren och inte har förvärvsinkomster, kan hon endast få folkpension under sin återstående tid. Skulle hon hålla på med sina studier och ännu inte ha hunnit få inkomster, är hon i samma situation, hur väl hon än skött sina studier. Graviditet och småbarnsvård borde jämföras med förvärvsarbete i socialförsäkringarnas mening.

Långtidsutredningen har gjort en prognos för arbetskraftsbehovet i vårt land för det närmaste decenniet och då funnit, att det finns behov av ett par hundratusen nya arbetstagare. På arbetsmarknadshåll har man beräknat, att de nya arbetstagarna måste hämtas från hemmakvinnornas led. Man räknar med en dold arbetslöshet, som inte har givit sig till känna genom anmälningar av arbetsökanden hos arbetsförmedlingarna. Detta beror ofta på att hemmafruarna inte räknar med att kunna få ett arbete som passar dem. Om hemmakvinnorna i större utsträckning skall beräknas stå till arbetsmarknadens förfogande, måste de också räknas som arbetslösa, om inte förmedlingen lyckas bereda dem arbete.

Frågan kan då uppkomma om även dessa hemmakvinnor bör få ett skydd mot arbetslöshet i form av ett arbetslöshetsunderstöd på andra villkor, än vad som nu kan lämnas. Det är en lång väg för de nu som undersysselsatta betraktade s. k. lyxvarelserna, innan de får samma sociala förmåner som annan arbetskraft.

Husmorskallet – husmorsyrket

Husmoderns uppgifter har fortlöpande förändrats med förändringarna i samhället för övrigt. Synen på en gift kvinnas plikter som husmor har skiftat. Upppassning av mannen och hushållsbestyr i allmänhet anses inte längre som oavvisliga plikter för en hustru. Det har alltmer blivit vården av barnen, som har ansetts som mödrarnas åliggande. Även barnavården har emellertid börjat att bli en gemensam uppgift för föräldrarna. Här följer några glimtar av utvecklingen.

I en liten skrift om *Embetet att vara husmoder*, som utgavs 1896 av Helena Nyblom⁴ prisas en husmoders verksamhet som den för en kvinna lyckligaste. Tyvärr ”fäster man vid benämningen husmor snarare en föreställning om en köksa, som delar sig mellan smör och såpfjädning än ett väsen, som är satt att skapa arbetsamhet och lycka i ett självständigt organiserat helt”. En hustru har emellertid användning för alla sina talanger. Husmödrar i medelklassen anser, att ”det fordras vissa skålpund sylt och kompotter att inkoka” men mycket arbete i hemmet är onödigt nu, då ingen kvinna längre behöver spinna, väva, brygga och baka utan kan köpa mycket färdigt. Nu då ”allt arbete är lättadt och fördeladt”, finns det tid även för annat. Att sköta ett ämbete, då man har hem och barn, utan att hemmet blir lidande, anser hon emellertid omöjligt. ”En hustru och mor bör vara hemma och inte ute.”

4. Helena Nyblom: I Kvinnofrågan, 1896

Om man byter ut skålpund och såpfjårding mot tidsenligare ord, förekommer resonemanget ibland likadant i dag, 70 år efter och är då tillämpligt på alla samhällsgrupper.

Tio år senare, 1916, var en nordisk kongress kring husligt arbete samlad, i vilken även Kerstin Hesselgren deltog som svensk delegat. Det danska ombudet yttrade: ”Vilka förändringar än hemmet må undergå under tidernas lopp, kan vi vara övertygade om att kvinnan alltid vill vara själen där, och till detta tjänande viger vi våra krafter och vårt arbete.”⁵ Detta sades mitt under den ettrigaste rösträttskampen.

1920 sammanträdde en socialkonferens i Stockholm med deltagande av olika kvinno föreningar. Överläggningen gällde hem och hushåll, och den socialdemokratiska riksdagsledamoten Ruth Gustafsson sade i ett debattinlägg: ”Arbetarkvinnorna vilja genom sitt inflytande värna om barnens rätt till föräldrar och hem med krav på att familjeförsörjaren ensam skall kunna försörja sin familj och att mödrarna skola få återbördas till sin naturliga uppgift inom hemmen.”⁶

Av intresse är att läsa en artikel med helt andra vyer, som vid samma tid stod att läsa i den socialdemokratiska kvinnotidningen *Morgonbris* och där väckte livlig debatt. Artikel, som hade rubriken *Hustrun följe mannens villkor och stånd*⁷ har visat sig visionär och mer i överensstämmelse med utvecklingen än Ruth Gustafssons förhoppningar. Om kvinnorna inte ville motarbeta sig själva, ansåg författarinnan att de aldrig borde låta sina villkor bestämmas av makens. Hustrun borde ägna sig åt yrkesarbete och behålla detta, även då barnen kom.

5. Eline Hansen: Aktuella kvinno saksfrågor, föredrag vid Nordiska kvinno saks konferensen i Stockholm, 1916

6. *Morgonbris*, 1920, från sociala kvinno kongressen i Stockholm

7. *Morgonbris*, 1919, artikel av M. L.

För att detta skulle bli möjligt, borde äktenskapsåldern inte vara för låg och barnantalet för arbetarfamiljernas del maximeras till två. Barnkrubbor borde överta moderns roll, ”just de som vilja ge sina barn en särskilt god uppfostran, bruka ju överlåta denna åt sköterskor och guvernanter”. Privathushållet måste bort, kooperativa matlag träda i stället och familjehotell inrättas. Om kvinnorna krävde lika lön, kom tjänarinnelönerna att bli så höga, att ingen privatfamilj kunde hålla sig med tjänare. Preventivlagarna (förbud mot att sälja preventivmedel) och fosterfördrivningslagarna måste avskaffas, så att kvinnorna själva helt fick bestämma, när de ville föda barn. En del av hemtrevnaden kom under dessa förhållanden att försvinna, men det var av mindre betydelse, ansåg författarinnan. Hemsakt, hemsömnad, hemspinning har alltid beklagats, när det har försvunnit. Genom denna ordning skulle nuvarande orättfärdiga och olycksbringande äktenskapliga former hindras. När hustrun försörjer sig själv och makarna i lika mån bidrager till hemmets utgifter, behöver mannen ingen högre lön än kvinnan. Dessa förändringar skulle göra hustrun självständig, och hon skulle inte behöva förnedra sig att ta emot fördelar av giftermålet.

I valrörelsen 1932 vände sig det socialdemokratiska partiet till kvinnorna med orden ”kvinnor, släktets vårdare och värnare.”⁸ Men husmödrarnas förhållanden var ändå under denna tid utsatta för en ganska intensiv debatt. Radiotjänst gjorde en rundfråga, som lydde ”Skall familjen fortleva?” Alva Myrdal ifrågasatte, ”att hustruns arbete fortfarande hade den ekonomiska funktionen, att det var lönande att gifta sig”.⁹ Eva Wigforss skildrade det husliga arbetet i hemmet ”som en mot maskindrift och stordrift segt kämpande smådrift”.¹⁰ Diskussionen fortgick under utredandet av gift

8. Morgonbris, 1932, valappell

9. Alva Myrdal, Eva Wigforss, Signe Höjer, Andrea Andreen, Carin Boalt: Kvinnan, familjen och samhället, 1938

10. ovan anført arbete

kvinnas förvärvsarbete och medan linjerna för familjereformerna drogs upp mot slutet av 30 talet.

Under mobiliseringen på 40-talet kom fler kvinnor än tidigare ut i förvärvsarbete. Vidare skedde en fortskridande rationalisering av hushållsarbetet. Husmodersförbundets ordförande Eleonor Lilliehöök skrev 1943 under inflytande av förändringarna i hushållen, ”att kvinnorna nu endast sysslade med sista akten i skapelseprocessen av hemmens förnödenheter”.¹¹ Hembiträdesproblemet och folkminskningen betraktades av somliga som gisselslag med vilka nationen borde drivas samman, åtminstone nationens kvinnor.

För landsbygdens del skildrade landsbygdens kvinnoförbunds ordförande Karin Collin utvecklingen sålunda: ”Där förr två och tre eller fyra kvinnor delade arbetet, är husmodern nu ensam och är trots alla moderniteter mera bunden än förr.”¹² År 1947 avlämnades ett betänkande om *Familjeliv och hemarbete*, som särskilt tog sikte på husmödrarnas problem. Undersökningar hade gjorts om arbetsbördan och arbetsförhållanden, och en rad förslag lämnades helt med tanke på hemmafruarna. Bland annat föreslogs en fridag för hemarbetande husmödrar och en ordnad semester. Det berördes inte på något sätt, att utvecklingen skulle gå mot hemmafruarnas avskaffande, utan strävan var att de skulle få del av den standardhöjning, som andra arbetande grupper redan fått.

60-talets standardutveckling pekar i en helt annan riktning för hemmens del. Den s. k. långtidsutredningens arbetskraftsprognos dominerar helt bedömningen av hemmakvinnornas framtid med sitt skisserade behov av 220 000 nya arbetstagare under decenniet. Dessa nya arbetstagare måste komma från kvinnorna i hemmen.

11. Kvinnogärning för land och folk, 1943

12. ovan anført arbete

Det är hemmafruarna, som genom förvärvsarbete skall rädda standardhöjningen. Det är man övertygad om, när man granskar befolkningspyramiden. Riksdagsdebatterna i kvinnospörsmålen förs i skuggan av dessa prognoser. Bland olika uttalanden från alla partier tycks övertygelsen vara densamma som framkom i folkpartiets kvinnoförbundsordförandes yttrande: "Alltfler gifta kvinnor har kastat loss från den hamn, i vilken kvinnornas skuta så länge legat förtöjd." Hon menade att hemmets lugna vrå inte längre är den givna arbetsplatsen för hustrurna. Man uppfattar som ett oundvikligt öde, att hemmahustrun avvecklas på 70-talet. Vad detta kommer att innebära för hela samhället och för familjerna enskilt, har ingen vare sig politiker eller arbetsmarknadsstatistiker riktigt sett i ögonen.

Hemarbetet igår

Om husmor fattades, skulle spisen slockna, vatten saknas, slasken stå kvar, lampan stå utan lyse, brödet vara slut, och silltunnan stå tom. Familjen skulle bli utan kläder. Allt detta var förr en sanning. Ännu för 20-30 år sen såg hushållet väsentligt annorlunda ut och krävde mycken kvinnokraft. Sill och grönsaker saltades in, sylt, saft, bär, svamp, gurkor konserverades och lades in med lönsamhet. Potatis köptes för vintern i hundrakilovis. Ägg lades i vattenglas, korv stoppades och fläksidor röktes även i stadshushållen. Mjölken hämtades i hink även på söndagarna, mycket få hade kylskåp.

Städningen var tung. Inga kopplade fönster, innerfönster togs ut på sommaren och bars upp på vinden, golven var ofta målade, ibland skurgolv. Parkettgolven bonades för hand, inga dammsugare fanns, trappstädning för varje hyresgäst, avträde på gården eller klosett i trappan. Tvättstuga på gården eller i källaren, pannmuren eldades med ved, tvätten blev ren med soda och såpa,

kanske björkaska, skurborste och tvättbräde och blåelse. Ofta tog tvätten en vecka, innan den var torr och manglad. Man strök på många håll med järnboltar i strykjärnet. Ingen köpte särskilda disk- och skurtrasor, man använde gammalt. Vägglöss i fastigheterna, loppor i sängarna. Blöjorna av frotté koktes, lättskötta triksånderkläder fanns inte, skjortor stärktes, strumpor låg alltid på hög för att stoppas, herrunderkläder var svåra att hålla vita och fordrade ständig lagning.

Ytterst få hade lunch på arbetsplatsen, antingen gick man hem och åt eller hade matlåda med. Diskbänkarna var låga, kopparkärl fanns i de fina köken att putsa jämt, få hade badrum i lägenheterna. Sängarna var dåliga, man hade flock i dynorna, och detta fick tagas ur och tvättas, om man var ordentlig. Köpa-släng-livet var inte uppfunnet. Allt skulle sparas, lagas och gömmas. Man sydde och broderade, barnkläder var ett helt annat kapitel än nu, det fanns inte så mycket att köpa för små barn. Barnskarorna var i vissa delar av landet mycket stora ännu på 30-talet, trots att födelsetalen genomsnittligt var låga. De gamla i slakten bodde ofta hos barnen. Sjukhus och läkare anlätades inte i onödan. Man stannade med sitt onda i hemmen, dog och stod lik på ett sofflock i städerna, där man inte hade en utomhusbod.

Husmodern hade fullt upp att göra.

Hemarbetet idag

En jämförelse mellan hushållet av igår och idag kommer en att fråga: "Vad gör en hemmafru idag?" Ingen kokar ärter och buljong och andra långkok. Få bakar, fisken är rensad eller djupfryst. Tryckkokaren är redan omodern, assistenter vanliga men redan mindre använda än i början, eftersom maten nu hämtas ännu mer förberedd i affären. Kylboxar gör entré även i stadshushållet.

En hemmafru registreras i dag i arbetsmarknadsprognoserna som ledig arbetskraft. ”Fin arbetslöshet” har någon kallat det att vara hemmafru. Och trots allt stannar den nygifta vanligen hemma efter bröllopet, åtminstone när hon fått barn. Det finns 1 300 000 hemmafruar. Av dessa har endast ca 45 % 7 barn under 16 år.

60-talets kvinnor måste vara bättre rustade för arbete än kvinnorna för 30 år sen. Hälsa, utbildning och hygglig miljö ger krafter, som räcker mer än väl till ett modernt hems skötsel. Det förefaller många som om hemmen skulle ha blivit bassänger av lättja, där hemmafruarna försöker hålla sig flytande. Men allt är inte lättskött. Medan hushållet i egentlig mening krympt, har arbetet med barnen ökat. De kan inte skyfflas undan till automattvätten eller städbolaget, knappast ens till kafeterian. Här kvarstår en dygnsuppgift för mödrarna. Hur gärna hemmafrun än vill sköta ett förvärvsarbete kan hon inte samtidigt klara sina småbarn. Det finns sällan något inkomstbringande arbete att få för fruarna som hemarbete och att lämna ett litet barn i en hetsig stadsmiljö utan tillsyn är fullt av risker.

Även hemmafruns belackare borde åtminstone kunna erkänna att den hemmafru som har barn har en ursäkt för sin existens.

Om man skall kunna tala om en vinst för produktionen genom att byta ut mamman mot en annan barnavårdare måste den som övertar barnavården vara mindre kvalificerad än mamman på arbetsmarknaden och samtidigt bättre för barnavården. Det kan också bli en arbetskraftsvinst, om flera mammor får sina barn vårdade av en vårdare i daghem eller i ett privat hem.

Tyvär är daghemmen för få redan för de mammor, som är förvärvsarbetande, och kön är lång. Daghemmet kan inte ansvara för vården under alla förhållanden, så att modern kan känna sig avlöst helt och hållet som mamma under den tid, hon är på sitt arbete. Sjukdom sätter krokben för daghemsvård, sjukdom hos ett av

barnen eller ibland hos barnens syskon. I Stockholms stad kan man rycka ut med en hemsköterska om mamman måste gå till arbetet och barnet är sjukt. Men svårigheterna är många, och flerbarnsmammorna är inte hjälpta. Daghemmen tar inte emot många barn från samma familj. Man får trassla och lämna barnet hit och dit, hämta och lämna och be och betala. Det blir dyrt också, även om vården är subventionerad. Halva, dan hos en granne, halva i lekskolan. Halva dan i skolan, halva i eftermiddagshem eller hos en tant eller hos en annan kamrat, som är ensam hemma. Detta med de större barnen, som går i skolan, är inte det lättaste, när hemmamamma saknas. Barnen lär sig att leva föräldrafritt. I många hus, där mödrarna förvärvsarbetar, samlas skolbarn och har gäng i någon tom lägenhet, sedan skolan är slut. Hemmafrun har lämnat ett tomrum efter sig.

Många hemmafruar, som inte har små barn, vägrar säkerligen att kalla sig sysslolösa eller ens sysselsatta med onödiga ting. Ofta är de äldre. Det finns gott om obekväma lägenheter, som kräver mycken tillsyn. Många män som står i yrken med ackordsystem har, då de blir över 50 år, svårt att hålla takten i arbetet. De är i behov av omvårdnad och upppassning, om de skall fungera bra. Att efter tungt och smutsigt arbete komma hem och börja elda, handla och laga mat är för arbetsamt för de flesta. Det blir, lätt ett oordnat liv och vantrivsel. Arbetar både man och hustru utanför hemmet, får båda det tungt med att snygga upp och äta ordnad mat. En hemmafru kan ge en lugnare stämning och stötta mannens vinkande kroppskrafter. Det har visat sig, att gifta män har mindre sjukledighet än ogifta. Man kan misstänka att hustrurna plåstrar om dem och håller dem vid vigör. Om männen till yrkesarbetande fruar är mer sjuka än de som har hemmafruar, vet man inte. Och då blir bevisningen svag.

En hemmafru utan barn kan alltså, även om hon har fulla krafter, vara upptagen av nyttigt hemarbete bara genom att sköta man och hem.

Hur mycket produktionen i sådana fall förlorar genom att hustrun är hemma, är svårt att beräkna, kanske den rent av vinner på att hustrun orkar med att hjälpa mannen. Det har inte varit min mening att här diskutera om hustrun har lust eller ej att stanna hemma från förvärvsarbetet. Jag vill bara bevisa att med nuvarande arbets- och bostadsförhållanden skäl att stanna hemma finns även för hemmafruar i högre åldrar och utan barn.

Det finns en tredje typ av hemmafru, som gör en övertygande arbetskraftsbesparing. Det är frun i familjer med höga inkomster och kanske med representationsplikter för mannens anställning. I dag står hon kanske utan hembiträde, för 25 år sedan sögs 200 000 hembiträden upp av stadsvåningarna. Där förr ett hembiträde hade full tid, rycker hemmafruar in. Här blir hon bevisligen lönande för familjen, vilket annars är svårt att bevisa. Om hustrun ersätter ett hembiträde – lön ca 10 000 – besparar hon mannen en utgift på det dubbla. Han skulle, för att kunna hålla familjen med hembiträde, behövt tjäna det dubbla för att kunna betala skatt på summan. Hade hustrun anställt ett hembiträde och själv gått ut i arbetslivet och kanske fått en lön på 10 000, hade hon måst få bidrag av sin man till skatten, sedan hemhjälpen blivit betald. Hon blir skuldfri först när hon tjänar lika mycket som skatt och hembiträde tillsammans. Egentligen lönar det sig knappast för henne att tjäna under 35 000 kronor, om hon vill få något för sitt arbete. Om en välbeställd man med behov av ett hembiträde gifter sig med ett bra hembiträde, då gör både han och samhället en god affär. Arbetskraften blir fullt använd, mannens ekonomi skonad så mycket som möjligt.

Om hemmafrun avskaffas

När ekarna en gång höggs ner vid västkusten, försvann matjorden och klipporna blev kala. Avskaffas hemmafrun kommer man att

upptäcka, att med henne försvinner mycket som konstituerar vår standard. När varje dörr i en fastighet är stängd mellan 8 och 17 och husen ligger döda som partihotell under dagen, måste en ny serviceinstitution byggas upp. Barn med nyckel om halsen måste ha institutioner, som tar hand om dem, när skolan är slut för dagen. En granntant bland hemmafruarna kan inte längre rycka in, om barnet kommer för tidigt från skolan, känner sig sjuk etc. Inte en dörr smäller på hela dagen. En liten unge, som kanske söker mänsklig kontakt, får vänta tills föräldrarna kommer hem. Eftermiddagsinstitutioner måste byggas i mängd, affärerna blir väldigt överbelastade på kvällarna; de behöver kanske inte ens ha öppet på dagen.

En hemmafru är den enda, som kan passa besökstider på sjukhusen. Nya besökstider måste kanske införas, när hemmafruarna tar slut. Släkt och vänner och gamla pensionärer kan aldrig besökas eller skötas om av den som står på en arbetsplats hela dagen. När hemmafrubåset är tomt, kommer säkerligen många att sakna kon. Mycket frivilligt organisationsarbete och insamlingsarbete kommer att drabbas om husmödrarna blir heltidsanställda utanför sina hem. Nya konsulenter, värdinnor, husmödrar på institutioner, vaktmästare, barnvakter och hjälpsystrar måste komma till som ersättning.

Samtidigt som många kräver hemmafruns avskaffande vädjar andra till hemmen, för att de skall åta sig vårduppgifter på olika områden, t. ex. hjälp åt gamla i stället för ålderdomshem, hjälp åt barn med olika handikapp, fosterhem och övervakning av barn med svårigheter. I Stockholms barnavårdsnämnd har mottot ”nästan som hemma” satts för nämndens verksamhet bland sådana som skall omhändertagas. Hemmafrun anses otidsenlig, men det är just ett sådant arbete som hon utför, som hela samhället ropar efter. Det otidsenliga med hemmafrun är tydligen, att hon inte har någon lön.

Disa Västberg, som i sin norrländska hembygd sett många utsläpade mödrar och arbetstygda kvinnor, yttrade en gång, då husmödrarnas dubbelarbete kom på tal: ”Varför tala om sysslöshet, så snart husmödrarna får några lättnader. Vi gör det ju bättre för alla andra i samhället utan samvetskval.”

Den arbetskraftsreserv som hemmafruarna sägs utgöra är inte så stor, som man brukar tro. Den består till stor del av spillror av en arbetsdag, och den är endast möjlig att ta till vara på bostadsorten och ofta endast när det passar ihop med den rytm för hem-sysslorna, man vant sig vid. Hustrun är inte utan arbete ens i ett modernt hem, och hon är till ovärderlig välsignelse för mänsklig gemenskap i vår stressade tid.

Men om hon nu får tid över och söker ett arbete, vad finns det då för vida vatten att segla ut ur den trygga hamnen på? Inte så många om man nått den gyllene medelåldern kring femtioårsdagen. Då svarar gärna arbetsgivaren som en överläkare gjorde på 40-talet, då han erbjöds en femtioårig sjuksköterska: ”Bevare mej väl, skicka henne till Kulturhistoriska Museet!”

Samhällets åtgärder

Mitt PM angående familjepolitiken

1962 års riksdag fattade enhetliga beslut om att i en skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om ”utredning rörande frågorna om samhällets ansvar för barnkostnaderna och särskilda åtgärder för att förbättra barnfamiljernas ekonomiska ställning samt rörande befolkningsfrågans olika aspekter”.

Beslutet fattades på grundval av två motioner, den ena krävde främst en utredning rörande befolkningsfrågan undertecknad av folkparti, höger- och centerparti och socialdemokratiska representanter, den andra med inriktning främst på socialpolitiska förändringar framförd av socialdemokrater.

Båda motionerna motiverade sina förslag om utredning med

1. den sjunkande nativiteten i Sverige
2. barnfamiljernas relativt försämrade ekonomi i den allmänna välståndsutvecklingen, och
3. den nya familjesituationen med de gifta kvinnornas dubbelarbete i hem och yrke och arbetsmarknadens växande behov av arbetskraft.

Vid utskottsbehandlingen stödde alla partier den uppfattningen att en vetenskaplig analys borde göras av befolkningsituationen men att denna inte borde avvaktas, innan ett ekonomiskt stöd gavs åt barnfamiljerna.

Oavsett hur befolkningskurvan påverkades, ställdes ett mycket be-
stämt krav på ekonomiska reformer.

I 1963 års riksdag trängde frågan om barnfamiljernas ekonomi
fram i en rad konkreta förslag från olika partier. De problemlös-
ningar som serverats är: barnavdrag i beskattningen, höjda kon-
tanta bidrag till barnfamiljerna, skatteavdrag för att kompensera
förvärvsarbetande mor, förslag om större delaktighet för hemanbe-
tande husmor i sådana sociala förmåner som för andra medbor-
gare är knutna till deras anställningar, d v s tjänstepension, till-
läggssjukpenning, semester och annan betald ledighet. Vidare
framlades i proposition en betydligt utsträckt möjlighet att få
familjebostadsbidrag för en barnfamilj. Detta blev också beslutat.

Utvecklingstendenser i socialpolitiken för familjer.

Under den 30-årsperiod, som begränsas av bottennoteringar i
nativitetskurvan, 1933 till 1963, har tre tendenser framträtt i ut-
vecklingen på det familjepolitiska fältet, nämligen en övergång
från behovsprövad hjälp till stöd i generella former, en övergång
från skattelättnader för barnfamiljer till kontanta bidrag och slutli-
gen, beträffande varaktig vård av barn, en tendens att gå ifrån
institutioner för vården och söka finna en familj till varje barn.

Utvecklingen har gått från sådan behovsprövad hjälp som exem-
pelvis mödrahjälpen, vilken i början gavs in natura, över till
inkomstprövad hjälp exempelvis bosättningslån, familjebostads-
bidrag och fortfarande studiestöd av olika slag, fram till generella
bidrag av lika storlek till alla, exempelvis barnbidragen, och se-
nare generella sociala stöd i socialförsäkringarna enligt
inkomstbortfallsprincipen, t. ex. moderskapsförsäkringens
tilläggsdel.

En förändring i synen på ensamstående föräldrar har skett. Idag består en familj av antingen två makar, barn med två föräldrar eller barn och en av föräldrarna. Detta slogs fast bl. a. genom beslutet att inte tillämpa ungarbetsbeskattning på ensamstående förälder med hemmavarande barn under 18 år. Ett dubbelt orts-avdrag i skatten utgår till alla familjer och även till familjen med endast mor eller far. Likställighet skapades också beträffande förvärvsavdraget till förvärvsarbetande mor. Hon får detta, då hon lever ensam med sitt barn likaväl som då hon har man och barn. Även familjebostadsbidraget tillämpas på både en- och två-förälderfamiljerna.

Olika familjetyper

Ekonomiskt är situationen mycket skiftande för barnfamiljerna, även då familjeförsörjarna tillhör samma inkomstklass. En reformerad familjepolitik måste ta hänsyn till be hovet av ekonomisk utjämning för barnens skull mellan barnlösa och barnfamiljer, mellan familjer med en eller två föräldrar och slutligen mellan familjer med en eller två inkomsttagare, dvs. familjer med förvärvsarbetande hustru eller hemarbetande hustru.

Befolkningskrisen i 1963 års högkonjunktursamhälle är fram-sprungen ur helt annan grund än barnfattigdomen under 30-talets arbetslöshetstider. I tätorter med efterfrågan på arbetskraft betyder ett barns tillkomst att modern får avstå sin arbetsinkomst åtminstone för en tid. Även om hon inte har ett förvärvsarbete, när hon blir gravid, kan man förutsätta att hon hade haft möjlighet att erhålla en förvärvsinkomst, om hon inte varit upptagen av barnet. Mödrarna är ofta unga och därför begärlig arbetskraft, även där arbetstillgången inte är så stor som i de stora städerna.

Den mor som varit förvärvsarbetande 270 dagar före förlösningen erhåller 2/3 av lönen under 6 månader från moderskapsförsäkringen.

Hemmafrun får endast 900 kronor. Ett halvt år är för kort tid för att de flesta mödrar skall kunna återuppta sitt arbete och finna tillfredsställande vård för sitt barn. Med försäkringens nuvarande konstruktion – arbetsgivaren betalar tilläggsdelen – kan inte hemmamamman bli delaktig av samma stöd som den förvärvsarbete. Här borde kunna byggas upp en försäkringsform, som knöts till barnet som en ersättning för vården. En barnförsäkring, som tillföll den av föräldrarna som har vårdsnaden om barnet och kunde användas antingen att betala någon annan som sköter barnet under dagen eller bli en blygsam ersättning för modern eller fadern, som själv hade vårdsnaden om barnet och därigenom inte kunde skaffa sig annan inkomst. Valfrihet för modern skulle då bli mer än ett talesätt. En barnförsäkring för alla barn skulle bättre än andra stödformer komma barnet till del.

Med denna syn på barnavården bör husmödrarnas ställning i olika socialförsäkringar kunna omprövas. Moderns möjligheter att vårda sitt eget barn bör ökas; hennes möjligheter att få användning för sin arbetskraft utanför hemmet, och inte vara bunden av sina barn bör också ökas. Främst bör trygghet skapas för familjerna, så att de med tillförsikt tar emot flera barn.

Familjebeskattningen

I debatten om familjepolitiken, som drivits fram av nativitetens minskningen, barnfamiljernas relativt sett försämrade ekonomi och de gifta kvinnornas dubbelarbete, har familjebeskattningen kommit i brännpunkten. Meningarna har varit ganska låsta, först på senare tid har debattörerna djärvare börjat flytta omkring skattevikterna och därigenom skapat litet förvirring.

Svårigheterna att via beskattningen väsentligt förändra familjernas ekonomi är stora, i synnerhet som meningarna verkligen bryter sig ifråga om vad som är familjevänlighet. Varje skattelättnad för en grupp måste betalas av en annan. Och eftersom skatteinkomsterna kommer från de många små och medelstora inkomsttagarna och inte från några få mycket rika, så blir det de vanliga ungarlarna, familjer utan barn och med vuxna barn, som får lämna ifrån sig pengar till föräldrarna med minderåriga barn. Om skatteuttaget allt mer glider över i indirekta skatter, drabbas barnfamiljerna hårdast av varuskatter på all konsumtion, och ersättning måste utgå i form av direkta bidrag från staten. Att skära ned budgeten för att få minskade skatter för barnfamiljerna ter sig högst hopp-löst, om man har den senaste besparingskommissionens förslag i minne. För övrigt blir det just barnfamiljerna som drabbas, om man skär ned på de offentliga utgifterna, som verkligen ger något. Visst kan någon liten lättnad vinnas och en tendens till barnfamiljernas favör göra sig gällande, om skatteskalor och avdrag förändras. Men inte värst mycket.

Den svenska familjebeskattningen tar hänsyn till äktenskapet men inte till förekomsten av barn. Skatteskalan är skonsammare för gifta personer, och de gifta får två skattefria ortsavdrag, även om hustrun inte har egen inkomst. När hustrun har förvärvsarbete, tar beskattningen hänsyn till detta, och det utgår ett fast skattefritt avdrag av nu 300 kronor till alla, och till gifta och ogifta mödrar med förvärvsinkomster ytterligare ett kvotavdrag av 20 % av inkomsten upp till högst 2 000 kronor. Den ogifta föräldern har också de giftas skatteskala och det dubbla ortsavdraget, och detta får behållas, tills barnen fyllt 18 år. Hon har vidare sitt förvärvsavdrag, men det råder en diskriminering av den förvärvsarbetande fadern – han får inget avdrag.

Fyra element i skatten har kalfatrats mycket, nämligen sam-beskattningen, ortsavdragen, förvärvsavdragen och barnavdragen.

Ortsavdraget är lika stort var man än bor, lika stort i kommunal- som statsbeskattning. En gift man får göra avdrag även för sin hustru – får hon själv förvärvsinkomster använder hon själv sitt avdrag – och detta ger en negativ inställning till sambeskattningen. Att ha avdrag för sin hustru grymtar mannen inte över, men att plötsligt få en skatteökning, därför att hustrun har inkomster, väcker ont blod.

Sambeskattningen, som grundar sig på det faktum att makarnas sammanlagda inkomster beskattas som en inkomst, ger endast i några procent av samtliga äktenskap högre skatt, än om makarna beskattats var för sig. Genom en fördelaktig skatteskala, ortsavdrag och tudelning till en viss gräns, intill vilken progressionen inte gör sig gällande, dämpas sambeskattnings-effekten. Orättvisan kan trots allt uppfattas lika hårt av de få, som drabbas av skattehöjning på grund av sitt giftermål, de känner sig straffbeskattade.

Alla partier har accepterat sambeskattningen. Alla partier har också uttryckt önskan om att med stigande levnads kostnader höja de skattefria ortsavdragen. Inget parti har hittills ansett, att den gifte mannens dubbla ortsavdrag skall slopas. Förvärvsavdrag har i princip beslutats av alla, avvägningen av avdragens storlek har behandlats som en lämplighetsfråga. Centerpartiet har särskilt önskat höjt förvärvsavdrag till lantbrukarhustrur, som hjälper mannen i rörelsen, andra partier har biträtt den uppfattningen. Beträffande skatteskalorna finns skiftande önskemål hos partierna. Barnavdrag vill högern och folkpartiet ha återinfört, medan övriga partier hittills avvisat detta. En större benägenhet finns för övrigt idag att låta de indirekta skatterna öka och de direkta minska. Säkerligen kan man snart vänta väsentliga förändringar i skattefördelningen mellan direkta och indirekta skatter och kanske i skatteskalor och avdrag.

För budgetåret 1963-64 beräknades skatteinkomsterna till en större del komma från indirekta skatteällor. Sålunda var 8,2 miljarder beräknade som inkomstskatt, medan 2,8 miljarder vän-

tades från omsättningsskatten, 1 miljard från tobaksskatten, 1,7 miljarder från alkoholhanteringen och ungefär lika mycket från bilarna, med påfyllnad av 1/2 miljard från energiskatten och 1 miljard i tullmedel. Att skydda barnfamiljen från skatteutgifterna blir svårt, då en så stor del av dessa flyter in som punktskatter och barnfamiljerna troligtvis har samma levnadsvanor som övriga medborgare. Det förefaller lättare att låta barnfamiljerna få större plats på statens utgiftssida, alltså genom höjda bidrag.

Skatt och moral, historiska notiser

Till ledning för dagens debatt skall här anföras några historiska notiser om sär- och sambeskattnings m. m.

Ur skattesynpunkt har äktenskapet i alla tider ansetts som en enhet, men från seklets början har också krav på särbeskattnings förts fram som en rättfärdighetsfråga för kvinnorna. Motiveringarna för olika ståndpunkter har ibland utgått från beskattningens inverkan på sedligheten. 1904 anförde således riksdagsmotionärer, att sambeskattnings genom att öka skatten för två gifta i jämförelse med deras skatt som ogifta uppmuntrade till lösa förbindelser och utgjorde ett hinder för äktenskap. Under en rad följande år återkom frågan. Den minskade nativiteten och den minskade äktenskapsfrekvensen anfördes som en följd av sambeskattnings. Krav på utredningar ställdes och kom till stånd. Utredningarna avvisade emellertid tanken på att människors beslut att gifta sig eller avstå från giftermål rönte inverkan av skatteförhållandena. Även senare kom motioner i samma ämne. Sakkunniga fastslog då att även om äkta makar, genom sambeskattnings, fick högre skatt, då båda hade inkomster, så förbilligades å andra sidan människans levnadsomkostnader genom att han hade en hustru.

Det ansågs därför rimligt, att det skattefria avdraget för man och hustru blev mindre än för två ogifta personer.

1925 framförde särbeskattningsmotionärer åter sina betänkligheter mot sambeskattning, då därigenom illegitima förbindelser gynnades. Ingen ändring skedde dock; under hela 20-talet avvisades motioner av detta slag. Åsikterna var mycket bestämda ifråga om skattekraften hos två äkta makar. Deras förvärvsinkomster var större än de var för två var för sig boende med gemensam inkomst. Av denna orsak accepterades en högre skatt på makar genom sambeskattning.

På 30-talet började familjesociala och befolkningspolitiska motiv att anföras för att mildra sambeskattningen. Familjer borde gynnas genom ett högre skattefritt avdrag med bibehållen sambeskattning. Även befolkningskommissionen ville ha skattelindringar för familjerna inom sambeskattningens ram. Men 1936 kom en motion som tvärtom krävde, att familjer där båda makarna hade arbetsinkomster, skulle få en ökad skatt. Detta var under inflytande av den stora arbetslösheten, då, i så många familjer, både man och hustru saknade arbete. Året efter hävdade åter en skatteutredning, att en inkomst som intjänas av två makar är lika skattebärig som den som intjänats av en löntagare, och detta fick gälla för lång tid som en evig sanning.

Under 40-talet fortsatte utredningar att slå fast, att sambeskattning var den enda riktiga metoden att beskatta familjer, medan enskilda motionärer fortsatte att betvivla detta. Åter kom tanken på familjebildningen med bland särbeskattningsskäl. 1945 utvecklades en tanke, som då och då kommit tillbaka, nämligen att en hemarbetande hustru bidrar till hemmets försörjning och skapar en dold inkomst som inte blir beskattad. Detta ansågs nu skapa större skatteförmåga åt den gifta familjeförsörjaren, än vad två ogifta personer skulle ha haft på motsvarande förvärvsinkomster. Under inflytande av efterkrigstidens efterfrågan på arbetskraft, även beträffande kvinnor, fick riksdagens uttalande den här

gången en ny nyans i motiveringen. Man ansåg nämligen, att då hustruns inkomst härrörde från förvärvsarbete, som hindrade henne från att sköta sitt hem, ”var den sammanlagda makeinkomsten inte lika skattekraftig som om den var *en makes*”. Utskottet tillade, att om hustruns inkomst däremot härrörde från förmögenhet eller annat, som inte krävde arbetsinsatser på samma sätt som normalt förvärvsarbete, då hade riksdagens tidigare resonemang om bärigheten gällt.

Senare har under både 50- och 60-talen sambeskattningen befunnit sig i skottgluggen men bestått. Modifikationer har gjorts, som mildrat sambeskattningseffekten. Enighet har nåtts om att en tvåmakeinkomst utsätts för vissa avbräck i jämförelse med en enmakeinkomst. Vidare har hävdats, att hemmafrun förbilligt hushållet och att överhuvudtaget familjehushållet är billigare än ungarls hushållet.

Attacker har gjorts mot det dubbla ortsavdraget för gift man med hemmafru likaså har tanken på en skatt på hemmafruns arbete förts fram utanför riksdagens skattedebatter. Hittills har funderingarna i dessa riktningar inte slagit rot hos skattetänkarna. Genom tudelning av äktamakeinkomster har familjebeskattningen blivit gynnsam, och sambeskattningen har kommit att bli till fördel för praktiskt taget alla giftas hushåll.

Förvärvsavdraget har också haft sin historia med litet moraliska motiveringar. Sedan det införts 1919, kom en skattekommitté 1925 och föreslog att det skulle slopas igen, då både man och hustru hade skyldighet att ägna sig åt hemmets skötsel och då det inte ansågs vara skattemyndigheternas sak att lägga sig i hur hustrun använde sin arbetskraft. Någon ändring skedde dock inte av förvärvsavdraget. På 30-talet föreslogs motionsvägen avdraget slopat, då vid denna tidpunkt en familj med två inkomstagare ansågs otillbörligt gynnad, när så många gick arbetslösa. 1942 var en kommitté rädd för att förvärvsavdraget stimulerade kvinnorna att ta förvärvsarbete och hindrade barnalstringen.

1945 ville man tvärtom höja förvärvsavdraget för att därmed höja nativiteten. Utredningar och motioner och riks dagsbeslut har böljat fram och åter över förvärvsavdraget, som dock har blivit kvar.

Först efter sambeskattningsutredningen kom ett riksdagsbeslut 1952, som innebar att förvärvsavdraget avvägdes efter förekomsten av barn; således fick mödrarna ett väsentligt större avdrag än förvärvsarbetsbetande barnlösa kvinnor. Den allra senaste utredningen om förvärvsavdragen gjorde skillnaden mellan mödrar och andra gifta kvinnor ännu större i fråga om förvärvsavdraget. Man betecknade avdraget som ett omkostnadsavdrag för att utjämna skillnaden mellan hem med förvärvsarbetsbetande hustru och hemsarbetsbetande hustru. Härtill framhölls, att förvärvsavdraget även kunde anses ha en annan avsikt, nämligen att utgöra en stimulans till ökad arbetsinsats.

Härmed har lindringar i beskattningen av förvärvsarbetsbetande gift kvinna kommit att bli ett mer produktionsstimulerande än moralräddande medel. Från 1960 har ensamstående mödrar med förvärvsarbete samma skatteskala som gifta, samma dubbla ortsavdrag som gift man med hemmafru och samma förvärvsavdrag som gifta förvärvsarbetsbetande mödrar. På nytt har den moraliska faran i en skatteförmån påpekats. Nu gäller det de ensamstående mödrarna. Man befärdar att dessa inte bryr sig om att gifta sig. De kan genom att endast bo tillsammans med en man, som kanske själv har barn, tillskansa sig större skatteavdrag och fördelaktigare totalskatt, än om de gifte sig. Nu skrämmer alltså inte sambeskattningen människor i allmänhet från giftermål, eftersom skatten är lägre för äkta makar. Nu löper bara ogifta med barn en moralisk risk, om de lockas av de ogifta mödrarnas fördelaktiga skattebestämmelser att avstå från äktenskap. För en del år sedan var det en ständig visa, att människor skilde sig för att få lägre skatt, idag skulle de skilda, ogifta, änkor, änklingskor med små barn

föredra att leva ensamma i rädslan att mista skatteavdrag. Säkerligen är farorna i levande livet mindre än vad man befarar vid ett studium av skattereglerna!

Skatteauktion på hemmafrun

I många länder köper man sin hustru, hos oss har tvärtom bruden, åtminstone tidigare, haft hemgift med sig som betalning. Idag består staten med hemgiften i form av ett livslångt extra skatteavdrag för mannen, n. b. om han håller fast vid hustrun och ser till att hon inte skaffar sig egna inkomster. För all del, det kan uttryckas även på annat sätt. Kvinnan berövas helt enkelt inte sitt skattefria ortsavdrag, därför att hon gifter sig. Hon delar ekonomin med en man, som därför får göra avdraget för henne på deras gemensamma inkomst. Ortsavdraget hade från början till avsikt att låta medborgaren behålla ett existensminimum. Först då inkomsten överstiger detta, skall skattskyldighet inträda. Tidigare har frågan om hustruavdraget för gift man endast förts på tal av en liten grupp open-door-kvinnor, men nu har det serverats för en bredare publik som det stora trumfkortet i kampen för kvinnans likställdhet.

I en artikelserie under det gångna året har en rad kvinnor yttrat sig om familjebeskattningen i Dagens Nyheter.¹³ Den lilla pärla, som vaskades fram ur de strida vågorna, var kravet på att det dubbla ortsavdraget för gift man skulle avskaffas. Debattörerna tillhörde olika politiska partier, därför kunde de inte enas om förvärvsavdraget, inte om barnavdrag, självklart inte om skatteskalorna eller ens om sambeskattningsens vara eller inte vara. Men då det gällde att ringbarka stamträdet själv, hemmafrun, då blev Herodes och Pilatus vänner.

13. Artiklar i DN 1962 den 2, 5, 11 och 20 december och 1963 den 16 januari och 5 februari.

Det dubbla ortsavdraget uppfattades av dem alla som en otillbörlig favör åt hemmafru institutionen. Det skulle bort, blev kontentan.

Alva Myrdal, som också deltog i artikelserien, menade visserligen, att värdet i artiklarna låg i själva diskussionen inte minst för "kvinnoföreningarna, som ju är ute och söker en roll". Ett hårt omdöme. Något större allvar får väl ändå tillmätas det som sades i dessa artiklar med så mycken glöd, därför skall en kommentar göras.

Det myckna tyckta

Sonja Lyttkens skriver: "Anser man att kravet på kvinnans likställdhet är ett principiellt viktigt krav, så får man underordna sig de konsekvenser, detta drar med sig." Sambeskattningen är en kvarleva, anser hon, från den tid då kvinnorna inte kunde få arbete utanför hemmet, då skatten för övrigt var proportionell, nu "fördrar kvinnan att bli betraktad som en ekonomiskt självständig individ". Som recept för att nå denna självständighet rekommenderar hon särbeskattning, barnavdrag, hemmafruskatt och avskaffat ortsavdrag för hemmafru.

Följden av dessa skattereformer skulle bli, att mer än en miljon familjer, både barnlösa och barnfamiljer utan förvärvsarbetande hustrur, skulle få en skatteskärpning. Likaså skulle ensamstående mor mista den skattelindring, hon nyligen fick. Endast mycket höga inkomstagare, där både man och hustru har förvärvsarbete, skulle tjäna på förändringarna och möjligen skulle även mångbarnsfamiljer, där hustrun har egen inkomst få någon förbättring.

Alva Myrdal anser, att rättvisan kräver att hemmafrun beskattas för sina dolda inkomster, men hon medger, att det inte är någon ide att framföra detta förslag. Däremot är hon mer optimistisk, när det gäller att framföra kravet på särbeskattning, och hon vill

”kvitta” förvärvsarbetande mödrars förvärvsavdrag mot hemmafruarnas ortsavdrag, båda avdragen skulle försvinna.

Även genom dessa rekommendationer skulle skattelindringar huvudsakligen tillkomma de högsta inkomstskikten med tvåmakeinkomster. Däremot skulle alla barnfamiljer berövas sina skatteavdrag, hemmamamman skulle förlora ortsavdraget, 2 250 kronor, och den förvärvsarbetande mamman skulle förlora förvärvsavdraget, 2 000 kronor. De ensamstående mödrarna skulle komma att ungarlsbeskattas. Något barnavdrag föreslås inte. Artikelns meddelar ursäktande, att förslagen endast ”erbjudits som ett tankekonstrukt, inte som ett politiskt slagträ”, men nog blir de ett slagträ mot barnfamiljerna. Alva Myrdal föreslår, att barnfamiljerna bör få ett stöd genom höjda barnbidrag, men hon är själv skeptisk mot att dessa har utsikter att bli tillräckliga.

Karin Christensson, som startade debatten, är inne på ungefär samma linjer. Hon vill ha särbeskattning och ett barnortsavdrag, lika stort till alla barnfamiljer - alltså inte så, att det gynnar mångbarnsfamiljen mer än andra. Hon vill självklart slopa det dubbla ortsavdraget till familjer, som bara har mannens inkomst att leva på, och hon vill överhuvudtaget komma hemmafru till livs. Hon lovar visserligen, att om man bara rör om i skattereglerna, skall skatteinkomsterna bli så stora, att de räcker till höjda barnbidrag på tusentals kronor – en vision av samma slag som i den gamla barnvisan ”Om pappa ville ge jag en femöring vet mamma, då skulle jag köpa allt vad jag vill ha ...”.

Förra statsrådet Karin Kock är den mest renodlat yrkeskvinnefrälsta. Hon förordar särbeskattning till förmån för de bäst ställda ca 3 procenten av de förvärvsarbetande makarna. Hon är medveten om att särbeskattning innebär en risk för inkomstöverflyttningar av skennatur till hustru, men hon anser, att den risken får man ta för principens skull. Hon ser inget skäl, varför ungarlar skall betala skatt efter en annan skala än de gifta, och hon vill självklart ha bort det dubbla ortsavdraget till hemarbetande hus-

mor. Utan att veta hur det praktiskt skall gå till, förordar hon skatt på hemmafruns inkomster, även om det finns barn i familjen. Beträffande förvärvsavdragen säger hon sig ha kommit till den meningen, att dessa bör avskaffas, och hon drar den, i och för sig, riktiga slutsatsen, att de i annat fall även borde ges till förvärvsarbetande hustrus man. Han får, enligt Karin Kock, ibland bidra till hembiträdets lön eller ”göra oavlönat arbete i hemmet”. Här gör hon en praktfull logisk vurpa. Först föreslår hon skatt på den dolda inkomst hemmafrun anses skapa genom sitt oavlönade arbete i hemmet. I nästa ögonblick är hon färdig att medge inte bara skattefrihet för det oavlönade arbete, som den förvärvsarbetande hustruns man eventuellt nödgas göra i hemmet, utan rent av ett skattefritt avdrag. Hjärtat är tydligen helt förlorat till den stackars diskande mannen, som får rycka in, när hembiträdet inte fungerar. Nog är han värd ett hedersomnämmande men att uppmuntra honom med skatteavdrag, samtidigt som alla barnfamiljer och gifta i lägre inkomstgrupper rekommenderas skattehöjningar, är litet väl snedvridet.

För barnförsörjningen lämnar Karin Kock receptet barn bidrag och återgång till behovsprövad mödrahjälp, allt för kvinnans principiella likställighet.

En mer realistisk inställning har Kerstin Anér, även om också hennes sympatier ligger helt hos yrkeskvinnorna. Hon inser svårigheten i att förvandla hemmets naturahushållning till arbetsmarknadens värden. Hon undrar om mannen skall skatta för att han blir ompysslad av sin hustru. Frågan blir då, varför bara när han har en hemmafru, pysslar inte yrkesfruarna om sina män? Eller är det i stället hemmafrun, som skall skatta för kost och logi? Kerstin Anér anser, att genom en hemmafrubeskattning skulle den högsta abstrakta rättvisa kunna bli den högsta orättvisa. Ett sansat resonemang.

Den refererade debatten visar, hur olika man kan se på rättvisefrågorna, när de berör skatter. Ingen av alla dessa debattörer tog upp frågan om skatteförmågan. Den blev oväsentlig från att annars vara den rättvisegrund, man brukar vilja stå på för att motivera skattelättnader. Den röda tråden, för att inte säga det röda skynket, var hemmafrun – hon måste drivas ut i förvärvsarbete, dit syftade aktionen först och främst. Förutsättningarna för att åstadkomma detta genom positiva åtgärder diskuterades inte alls. Mycket litet ordades om hur barntillsynen borde ordnas. Om de stora arbetslöshetshorder av hemmafruar, som enligt de citerade hukar i hemmen, verkligen skulle ställa upp fram för arbetsförmedlingarna, så att vi fick hustruarbetslösheten registrerad, måste en rad frågor uppstå, som inte alls berördes. Vilka krav skall man ställa på de arbetssökande hemmafruarna? Skall de för att få tillhöra arbetsmarknaden vara beredda att flytta från sin familj, om inte arbete finns på orten, eller flytta och ta hela familjen med sig till en annan plats? Eller skulle möjligen ortsavdraget kunna ges till de arbetssökande hustrurna, bara genom att de står till arbetsmarknadens förfogande? Kunde en barnskara i hemmet, som kräver moderns tillsyn vara en grund för ett dubbelt skatteavdrag till mannen, eller är alla sådana barnfamiljer tecken på missbrukad kvinnokraft, som bör påläggas en extra skatt? En ensamstående mor skulle komma att drabbas av skattehöjning, medan två barnlösa makar på sin inkomst får göra två skattefria avdrag. Avdrag får också den hustru göra som har stora ränteinkomster eller den som har en skenanställning hos mannen. Har man möjligen tänkt, att hustruavdrag skulle kunna vara ett slags investeringsfond, som tas i bruk, när det är ont om arbete, men dras in, när det finns arbete för hustrurna i öppna marknaden?

Skatteauktionen på hemmafrun är olustig, men ännu all varligare är likgiltigheten för barnfamiljernas försörjning. Om kravet på att det dubbla avdraget slopas hade framförts sedan hemmafruarna

verkligen fått en arbetsmarknad att tillgå, fått en försäkring vid arbetslöshet, fått möjlighet att på hyggliga ekonomiska villkor stanna i hemmet för att vårda sina barn eller sedan man fått tillgång till daghem och annan barntillsyn för dem som ville anlita sådan, *då* kunde skattediskussionen om det dubbla ortsavdraget varit på sin plats. Nu verkar debatten alltför mycket bemängd med fördomar och hätskhet mot hemmafruarna för att kunna tolereras som saklig.

Barnförsäkring

Mödrarna blir allt yngre. Den obligatoriska skolan blir allt längre. Allt fler får dessutom en yrkesutbildning och detta gäller särskilt flickorna. Tiden mellan skolan och äktenskapet krymper och sammanfaller allt oftare. Moderskapet blir ett alternativ till både skola och förvärvsarbete. Därför har vi en överraskande minskning av förvärvsarbete för kvinnor under 35 år, medan totalt kvinnornas yrkesarbete har ökat.

De unga människorna får bära för stor del av samhällsbördorna- utbildning och föräldraskap – samtidigt som de har de sämsta ekonomiska förutsättningarna att gå i land med det. Första barnet kommer mycket ofta ofrivilligt. Många unga föräldrar har mer eller mindre medvetet avvisat alternativen födelsekontroll och abort. De bär sitt ”föräldrastraff”. Genom njugghet straffar samhället dem ytterligare. Och dock är samhället, för sitt bestånd, beroende av att så många som möjligt är oförsiktiga och tar risken av att bli föräldrar.

I och för sig är det ingen olycka att mödrarna är 19–24 år i stället för 25–30. Barnen blir lika värdefulla, mödrarna står barnen om möjligt ännu närmare när de är unga och mjuka, än då livet gjort dem stelare. För nativiteten betyder unga föräldrar att generationsväxlingen går snabbare.

Om mormodern är 36 40 år i stället för modern, som får sitt första barn, har samhället fått ett större tillskott till befolkningen utan att den enskilda familjen behövt belastas med större försörjningsbekymmer.

Vill man göra barnfamiljerna rättvisa, får föräldraskapet aldrig betraktas som ett moraliskt nederlag, snarare som en moralisk seger. Det är alldeles orimligt i en välfärdsstat, att en ung mor skall löpa risk att hamna bland socialvårdsfallen eller få sin framtida utbildning spolierad av ekonomiska skäl. Det är ju det naturliggaste av allt att unga människor älskar varandra, och barn är ett lika naturligt resultat. Radikala studentorganisationer och andra ungdomar har begärt en ändring av abortlagen, så att kvinnan får fri rätt till abort. Bakom dessa krav står inte en depraverad grupp som regeras av dåliga seder, bevekelsegrunderna är snarare de rakt motsatta. Låt vara att ett mera abstrakt frihetskrav för kvinnorna att själva få bestämma, när de vill bära fram ett barn är ett av skälen. Djupare ändå ligger säkerligen orsakerna till de radikala uttalandena. Det sociala trycket genom bristen på bostäder, inkomstlöshet för mödrarna, svårighet att gå ut i förvärvslivet, då ingen kan se till barnet, gör ungdomarna ängsliga att hamna på välfärdssamhällets botten med ett barn. Under värnplikten då en yngling hindras att försörja sig, får han en liten ersättning själv och ett bidrag till familjen samt hyran betald. Ibland blir exercisen räknad honom till godo som en merit vid inträde till vissa spärade kurser.

En ung mor får också en liten ersättning – 5 kronor per dag under 6 månader – vid graviditeten. Men hon får ingen hjälp att försörja sitt barn och inget hyresbidrag. Någon merit för högre studier anses aldrig barnafödandet vara, även om det måste ge mognad och nyttiga kunskaper. Det vore konsekvent att betrakta barnafödande och barnavård som gärningar av lika stort fosterländskt värde som militärtjänstgöringen.

Pressen på mödrarna i Sverige är mycket stor. De skall försörja sig själva med egna inkomster och dessutom vårda barn och föda barn. Ingen begär, att en travhäst skall springa in några pris-summor, när hon går havande med föl under ett år. Hon blir ändå ryktad och väl utfodrad. Ingen tar en djurmamma ifrån sina ungar, innan de kan klara sig själva, men i vårt utvecklade land slits många gånger mödrarna av ekonomiska skäl från sina barn, medan de ännu är små.

Stöd åt barnfamiljerna

Diskussionen om hjälp åt barnfamiljerna har alltför mycket kommit att haka upp sig på frågan om barnavdrag i skatten eller kontanta barnbidrag. Skattevägen har avvisats av majoriteten, undantaget är den skattelindring, som ensamstående mödrar får, och förvärvsavdraget till yrkeskvinnor. Invändningarna mot avdrag i skatten är, att de ger olika mycket och mest till dem, som har bästa inkomsterna. Dessa invändningar har inte hindrat ortsavdragen att bli godkända, och dessa har precis samma verkan. Ett skattefritt avdrag i ett progressivt skattesystem har ungefär samma effekt som ett dagsbotsystem. Dagsbotsystemet anses mycket demokratiskt. Domen lyder på ett visst antal dagsböter, men bötessumman blir olika alltefter den dömdes inkomster. En lindrigare dom befriar den välbeställda från större bötessumma, än den med låga inkomster får. En skattelindring genom avdrag befriar den högre inkomstagaren från fler skattekrönor än den lägre inkomstagaren, men ger inte skattefrihet för flera dagar. Den progressiva beskattningen tar hänsyn till skatteförmågan, och med samma princip skulle man också kunna komma fram till barnavdrag i beskattningen. Uppenbart är emellertid, att skatteavdrag inte är en väg att komma fram till ett ordentligt stöd åt alla barnförsörjare. Därför blir diskussionen om rättvisa i beskattningen föga givande, om man är ute efter att trygga barnfamiljernas villkor.

Förr betydde ett barn mer eller mindre i en familj inte så mycket för själva vårdsnaden, mamman fanns i hemmet i regel, och barnen passade varandra. Det ställdes för övrigt inte så stora krav på eftersyn. Det var utgifterna för mat och kläder, som steg i barnfamiljen. Idag är det största bekymret för en barnfamilj inte att den får fler munnar att mätta. Den avgörande förändringen är, att hustrun måste sluta sitt förvärvsarbete och familjen måste leva på mannens inkomst enbart. Visserligen är problemet inte lika brännande överallt, men för de unga familjerna blir situationen densamma på allt fler orter. Barnbidraget har på intet sätt beräknats att räcka för ett barns försörjning, och att det skulle betraktas som en ersättning för moderns arbete med barnet är aldrig tänkt. Att höja barnbidraget till den verkliga barnkostnaden skulle enligt vissa beräkningar bli en fyrdubbling. Alltså miljardbelopp.

Någon vårdnadsersättning utgår inte till de hemarbetande husmödrarna, däremot i viss mån till de förvärvsarbetande genom förvärvsavdraget, som är avsett för vissa omkostnader för barnens skötsel.

Allt flera förmåner är knutna till förvärvsinkomsten. Inkomstbortfallsprincipen, som ligger till grund för ersättning vid sjukdom från sjukförsäkringen med 2/3 av lönen till yrkesarbetande och till mödrar vid barnsörd under 6 månader, tillkommer inte den som inte haft förvärvsarbete. En ung mor får endast 900 kronor, om hon inte haft förvärvsarbete minst 270 dagar före barnets födelse. Med gällande system är detta riktigt, då arbetsgivaren betalar hälften av kostnaderna för tilläggsdelen inom sjukförsäkring och moderskapsförsäkring och den försäkrade en viss del. Grundbeloppen utgår däremot till alla och är betalade med skattemedel och avgifter från försäkringstagarna. Men om vi betraktar oss alla som anställda inom AB Sverige, då är det inte logiskt att mödragärningen understöds ibland men inte i andra fall.

En mor som arbetar hemma är som mor inte mindre värdefull, än om hon skaffar sig inkomster på en arbetsplats utanför hemmet.

För en studerande är situationen densamma. En studerande mor är inte förvärvsarbetande. Även om hon varit hårt arbetande med sina studier, när hon blev gravid, och genom sitt moderskap får uppskjuta både studier och möjligheten att få inkomster, får hon endast 7 kronor om dagen. Hade hon fött sitt barn senare i sitt liv, hade hon fått större ersättning genom moderskapsförsäkringen. Därför kan man påstå, att de unga mödrarna är sämre ställda än de äldre vid barnsbörd.

Mödrarna som stannar i hemmet betraktas på något sätt som fåglarna under himmelen. De sår inte och skördar inte men ändå på något mystiskt sätt, som man inte närmare vill gå in på, föder dem den himmelska försynen. Om hustrun går ut i förvärvsarbete och överlåter vårdnaden på någon annan, står det klart, att barn-tillsynen drar stora kostnader. Detta uppfattas som en påfrestning, som familjen bör ha en samhällsubventionering för på något sätt, såsom förvärvsavdrag och daghemsbyggen. Men självklart måste ju familjens kostnader bli störst, om hustrun avdelas helt för barnvården och därför avstår helt från förvärvsinkomsten. Ett hembiträde kan endast den ha råd till som har mycket stora inkomster själv, om förvärvs arbetet skall ge någon liten vinst, sedan dessa kostnader betalats. Den som anlitar kollektiv vård får naturligtvis en del över på sin lön. För den hemarbetande mamman stryker hela lönen med, och det förutsätter att hon har någon annan, som betalar hennes existens. Att det blir knappare i en familj med en inkomst, än i en med två inkomster, är självklart.

I en familj med många barn tvingas praktiskt taget alltid mamman att stanna hemma, och då bortfaller allt stöd från samhället för vården. Här är uppenbarligen en klar diskriminering av den egna mamman som vårdare. Bristen på daghem och oviljan att ta emot många barn från samma familj på daghem tvingar många mödrar att avstå även från ekonomiskt lönande arbete. Även ett ensamt barn i en familj, för vilken daghemmet kanske skulle vara en god lösning, ställs utanför denna möjlighet. Det finns fall, då familjelivet skulle blivit bättre, om modern kunnat behålla sin anställning.

Daghemmen måste därför bli flera, innan vi ens kan andas om att det finns valfrihet för kvinnorna, valfrihet att enbart ägna sig åt mödrauppgiften eller att gå till yrkesarbete och få god vård av barnet.

Tiden bör vara inne att i vårt socialförsäkringskomplex bygga in ett försäkringsskydd även för barnen. Varje barn bör ha sin vård tryggad genom en försäkring, som utfaller till barnets vårdare, vare sig denna är modern eller fadern eller någon annan. Liksom den som är sjuk och därför hindras från förvärvsinkomster, den som är gammal och därför har svårigheter att få arbetsförtjänster eller den, som får ett barn och därigenom avstår under en tid från ett förvärvsarbete, får ersättning från försäkringen för sin bortfallna inkomst, bör samma regel gälla för den, som för barnavårdens skull, under vissa år, hindras att få inkomster. En försäkring bör ge ersättning för detta. Den nuvarande moderskapsförsäkringen borde utgå under längre tid och då gälla med samhället som huvudman för alla mödrar, inte bara för grundbelopp. En sådan försäkring skulle göra det möjligt för en mor att avstå från förvärvsarbete och stanna hos barnet, om hon ansåg det bäst, och då kunna tillgodoräkna sig själv vårdnadsersättningen. Det skulle också göra det möjligt för en mor att ta ett förvärvsarbete och använda vårdnadsersättningen att betala vården av sitt barn till någon annan. Om det blir mamma, mormor, fadern, daghemmet eller kibbutzen som sköter om barnet, blir familjens ensak, under alla förhållanden bör ersättning för vård av barnet utgå.

Vinsten med att få över stödet till försäkringsformen vore att detta skulle förhindra politiska spekulationer och allmosestämningar, som så ofta har blivit fallet med barnbidraget.

Det är inte de barnlösa, som går och betalar till barnfamiljerna, inte de förvärvsarbetande mödrarna, som offerar för de hemarbetande mödrarnas barn. Det är samhället i sin helhet, som ekonomiskt tryggar sin fortlevnad. Var och en betalar helt enkelt för sin egen barndom.

Med ett sådant system skulle hemmets vård bli konkurrenskraftig gentemot andra vårdformer. Hustruns arbetskraft för barnvården kommer att avlönas som annan arbetskraft, trots att den sätts in på de egna barnens vård. Mannen får samma möjlighet att stanna hemma och ta vårdförsäkringen, om han förlorar sin förvärvsinkomst genom att vara hemmaman.

ATP skapades inte på en dag. Det tog till och med lång tid att få försäkringen accepterad, även när förslaget var klart utarbetat. Det tar ännu 20 år, innan fulla förmåner utbetalas, efter det att avgifter börjat inflyta. Med detta för ögonen är det klart, att även en barnförsäkring får ses som ett framtidsprojekt, innan den fungerar. Men någon gång måste bygget påbörjas. Det är en stor tragedi, om modern svensk standard måste köpas till priset av barnbe-gränsning, hårdare än i fattigare länder. Barnrikedom måste kunna förenas med välfärdssamhället, annars är välfärden halv. Barnförsäkring är en väg.

Så ville jag ha det

Hittills har hemarbetet varit ett kvinnans monopol liksom barnvården. På alla andra områden går utvecklingen mot tvåkönade yrkeskårer. Hemsysslor har börjat fördelas mellan båda makarna, men den ekonomiska utsikten att finna försörjning för familjen måste dirigera uppdelningen av uppgifterna. Med en barnförsäkring och ett bättre ekonomiskt skydd för den, som väljer att ägna sin arbetskraft åt sina barn, borde det bli möjligt att på bänkarna kring sandlådorna se både fäder och mödrar som barnvakter. Om grannfrun, som är hemma under dagen och sysslar med hem och barn är en far ibland, kanske hemmafrutillvaron blev mindre isolerad. Ett eftermiddagskaffe kunde bli en firmafest med kolleger av båda könen. En barnförsäkring vore en väg, men vägen till förverkligandet är lång och försäkringen måste byggas upp etappvis.

Några trappsteg mot ett barnvänligare och hemvänligare samhälle skisseras här. Det är tolv punkter, en tolv, som skulle ge verklig utdelning, om den lämnades in.

1. Ekonomisk likställighet mellan mamman i hemmet och den förvärvsarbetande mamman. I första hand medan barnen är små.
2. Barnförsäkring i huvudsak motiverad av varje barns rätt till vård. Försäkringen är knuten till barnen och inte till föräldrarna och utgår med samma belopp till alla barn i vissa åldrar. Varje människa betalar som vuxen för sin barndom.
3. Moderskapsförsäkringen utsträcker sig till alla tilläggsdelar gälla alla mödrar, eftersom alla mödrar är lika mycket hindrade från förvärvsarbete genom havandeskap och barnsbörd. Samhället träder i arbetsgivarens ställe som ansvarigt för avgifterna.
4. Sjukförsäkringen med tilläggsdelen utsträcks även till alla hemarbetande småbarnsmammor utan högre avgifter för familjen.
5. Rätt till egen tjänstepension grundas på vårdnadsår för egna barn.
6. Arbetsmarknadsåtgärder för hemmafruar utformas så, att skydd mot arbetslöshet skapas, även för dem som inte tidigare varit ute i förvärvsarbete.
7. Änkepensionen omprövas i framtiden, då barnförsörjning och arbetsmarknadsförhållanden ändrats till hemmafruarnas förmån.
8. Sambeskattning bör tillämpas för familjer och ensamstående föräldrar.
9. Dubbelt ortsavdrag för gift man och ensamstående mor bör inte slopas, så länge de nuvarande svårigheterna för gifta kvinnor att göra sig gällande på arbetsmarknaden råder.

10. Förvärvsavdrag bör, om sådana över huvud skall medgivas, utsträckas även till män, således till alla, som på grund av vården av de egna barnen måste avstå från inkomster eller ha kostnader för att någon annan skall vårda barnen.
11. Förvärvsavdrag till gifta kvinnor utan barn är omotiverade.
12. Under en uppbyggnadstid för barnförsäkringen bör andra kontantbidrag till barnens försörjning höjas och kompletteras även med annat stöd.

BARA EN HEMMA FRU

Hur många reagerar för ironin i det uttrycket och hur många ser det som ett adekvat uttryck för sina innersta tankar?

Nancy Eriksson har ”känt ett starkt behov av att bjuda motstånd mot nedvärderingen av de hemarbetande husmödrarna”. Hon gör det bl. a. genom detta inlägg i den ständigt aktuella debatten om hemmafrun. Barnfamiljerna ligger också Nancy Eriksson varmt om hjärtat, och hon anser att deras ekonomiska förhållanden ingalunda är förenliga med det välfärdssamhälle vi skryter med att ha. Hon tar därför upp några förslag till ekonomisk utjämning mellan barnfamiljer och andra, åtgärder vilka också skulle inne bära större ekonomisk trygghet och oberoende för hemmafrun.

NANCY ERIKSSON

– välkänd och uppskattad riksdagsledamot – är ordförande i riksdagens allmänna beredningsutskott liksom i Stockholms socialdemokratiska kvinnodistrikt. Hon har tidigare i tidningsinlägg och på föredragsturneer klargjort sin inställning till hemmafrun och barnfamiljerna. Hennes åsikter har ofta mottagits med applåder, men lika ofta har det stått strid om dem – något som Nancy Eriksson inte har det ringaste emot.

▷ FORUM ◁

Pris: 6:–